

Recenze a zprávy

Ilsebill BARTA-FLIEDL – Martin MUTSCHLECHNER – Peter PARENZAN, *Bruch und Kontinuität: das Schicksal des habsburgischen Erbes nach 1918: gewidmet Dr. Peter Parenzan zum 80. Geburtstag*, [Wien], Bundesmobilienvverwaltung [2019], 128 s. ISBN 978-3-901568-94-7.

Na pohled útlý paperback renomovaného autorského kolektivu se pod vedením Ilsebill Barta-Fliedlové, ředitelky Mobiliářového muzea ve Vídni, a Martina Mutschlehnera, pracovníka v dvorském, domácím a státním archivu tamtéž, se věnuje osudu habsburského dědictví po roce 1918. Jelikož publikace vznikla jako doprovodný vědecký katalog ke stejnojmenné výstavě vídeňského Mobiliářového muzea a Správ zámku Schönbrunn je zřejmé, že se kolektiv šestnácti autorů prioritně zaměřil na skutečné materiální dědictví habsburského rodu: sídla, jejich užití v republice, mobiliář hlavních i vedlejších habsburských rezidencí (*administrací*) a jejich kontextualizace v rámci vzniku Rakouské republiky.¹ Tzv. habsburské dědictví připadlo zprvu proklamovanému Rakouskému Německu na základě § 5 tzv. Habsburského zákona, kterým byla republika prohlášena

za vlastníka všech habsburských movitých i nemovitých statků dvorského eráru ať již hlavní nebo i vedlejších rodových linií. Do státního majetku tímto přešlo nezměrné bohatství, budované za staletí: pozemkové vlastnictví, zámky s jejich inventářem, zahrady a umělecké sbírky, ovšemže také významné instituce kulturní sféry – Dvorské divadlo, Dvorská opera, Dvorský a Domácí archiv, také institut Domácnosti císařské rodiny s aparátem a úřady, které se o ni staraly po stránce ekonomické a reprezentací.

To, co autoři ve svých textech naznačují jazykem vědy i v názvu výstavy a publikace, je rovněž uvozeno grafickou úpravou obálky: byl zánik Monarchie zlomem, roztržkou, revolucí nebo kontinuitou ve prospěch celku *rakouského lidu* podle představ německých volebních kruhů v dosavadním parlamentu? Tato dilemata ve vnímání historického děje naznačili autoři i výběrem citátů na obálce monografie: žurnalista a významný člen vídeňské Kaffeegesellschaft Alfréd Polgara charakterizoval Rakušany jako *národ, který se s důvěrou dívá do minulosti*, sarkastický Joseph Roth viděl rozpad Rakousko-Uherska jako *kostku cukru, rozpouštějící se ve sklenici vody, v okamžiku, kdy říše neměla císaře, a tudíž bylo možné dělat revoluci*. Ve stejném

¹ Publikace vyšla jako 39. svazek knižní řady Muzea (*Publikationsreihe des Museen des Mobiliendepots*). Nepřestavuje navzdory sebeklasifikaci „klasický“ výstavní katalog s tzv. katalogovými čísly vystavených exponátů a jejich popis, ale je dle výstavních okruhů rozčleněna do relevantních vědeckých textů. Zásadní výstavní exponáty jsou v knize reprodukovány a je na ně odkazováno v textu. Katalog nemá rejstřík, připojena je ale kvalitní bibliografie k tématu.

duchu ostatně uvažuje v úvodním textu Heinz Fischer, rakouský spolkový prezident (2002–2016), když se zabývá charakterem události, vedoucím ke vzniku Republiky Německé Rakousko (12. 11. 1918). Byl tento proces *rakouskou revolucí* nebo podle tvrzení historika Olivera Rathkolba spíše *parlamentární revolucí*? Fischer konstatuje, že šlo o *byrokratickou revoluci*, při níž se změnila státní forma a její ústřední orgány a lidové masy byly uspokojeny v touze po míru a postupném zažehnávání následků války (hlad, tíživé sociální poměry, etc.), ovšem hlavními aktéry této události byli konzervativní politici, kteří byli do parlamentu zvoleni již v roce 1911 a jejich intencí nebyl konec monarchie jako takové, nýbrž zřízení státního útvaru podle jejich představ. Tito politici pak vystoupili 21. října 1918 ve Vídni jako tzv. provizorní národní shromáždění a utvářeli parlamentární a ústavní okolnosti nového státu až do přijetí spolkové ústavy v říjnu 1920, z níž pak vycházela kontinuálně řada dalších rakouských ústav až do doby po roce 1945. Revoluční zlom umožnil, aby mnoho starých institutů, *císařské dědictví*, přežilo a tvořilo nedílnou součást života nového rakouského státu.

Na půdorysu těchto úvodů se pak autoři v monografii věnují třem tematickým okruhům: právnímu zakotvení habsbursko-lotrinského rodového majetku, přerodu renomovaných habsbursko-lotrinských sbírkových institucí ve stejně renomované státní muzejnictví, tzv. rozpuštění dvorského eráru a dále otázkám republikanizace císařských sídel a jejich obytných částí.

Právní zakotvení habsbursko-lotrinských rodinných fondů zpracovala Irmgard Pangetlová. S ohledem na své dlouholetého působení v Hof, Haus und Staatsarchivu vymezila dějiny rodinných fondů správními dokumenty z let 1713 a 1920. Oba mezníky jsou zásadní: rok 1713 představuje přijetí pragmatické sankce Karla VI. Na jejím základě pak vznikly tzv. rodinné fondy (1765) a výnos, kterým navždy připadly statky Holíč a Šaštín (dnes Slovensko) do privátního majetku vládnoucího suveréna. Statky byly posléze rozšířeny o mannersdorfské zboží (Dolní Rakousko, Rakousko), Magyarovár (dnes Maďarsko), Hodonín, Velké Pavlovice (Morava, Česká republika), Cieszyn (Slezsko, Polsko). K extensivnímu rozšíření soukromého habsburského zboží došlo vznikem tzv. Korunního fideikomisu císaře Františka Josefa I. (1901) – smyslem tohoto pořízení bylo mj. zajistit rod dostatečným majetkem pro případ ztráty trůnu. Do Korunního fideikomisu byly zahrnuty značné majetkové državy v severních Čechách (j. Zákupy, Ploskovice), nemovitosti v Praze (Toskánský palác na Hradčanech) a středních Čechách (Brandýs nad Labem) – byly to majetky, které byly československým zákonem č. 354 z roku 1920 bez náhrady zestátněny a převedeny na nový stát, částečně měly být muzealizovány. Samotný rod Habsbursko-Lotrinský byl v RČS zbaven zákonem 236/1920 státního občanství. V Rakousko (-německé) republice byl habsburské majetky zabaveny, resp. zestátněny o rok dříve, článkem 7. tzv. *Habsburgergesetz* – zákon deklaroval převzetí korunního

majetku novým státem. Reinhard Binder-Kriegelstein ve svém textu doplňuje I. Panzerlovou konstatováním, že rovněž rakouské odnětí titulů šlechtě, tzv. Adelsgesetz (přijato ve stejný den jako Habsburgergesetz, duben 1919), byl druhem revanše politiků, kteří potřebovali najít viníka za neutěšenou ekonomickou situaci. Autor rovněž naznačuje i jeho antisemitský rozměr.

Herbert Posch, Franz Pichorner, Birgit Schmidová Christian Benedik, Marlene Ott-Vodni a Ilsebill Bartová se ve svých příspěvcích zaměřili na přerod císařských kulturních zařízení v republikánské instituty. Herbert Posch pojednal reorganizaci císařských muzeí v roce 1918, která musela projít dvojí krizí. Jedno nebezpečí hrozilo od vítězných mocností a nástupnických států, které mohly požadovat válečné náhrady a repatriace uměleckých předmětů nevýslovné historické hodnoty. Nároky na muzejní sbírky zámku Ambras a jejich zemské vlastnictví vneslo dokonce i rakouské Tyrolsko. Díky osobní iniciativě významného historika Hanse Tietzeho (1880–1954)² a jeho Memorandu o otázkách muzejnictví, byl v kulturních a politických kruzích země vyvolán oprávněný ohlas, postupně i všech kruhů společnosti, následovaný založením Muzejní státní komise a koncepcí rakouského, resp. zvláště vídeňského muzejního

a galerijního provozu. Díky Tietzovi Vídeň získala výstavní objekty v komplexu císařského Horního a Dolního Belvederu a Orangerie, jejichž sbírky a koncepce jsou dle historikova odkazu koncepčně a výstavně v provozu dodnes. Jeho koncepce zakotvila i vplynutí předmětů z bývalé C. a k. Fideikomisní knihovny do nově se formující Rakouské národní knihovny (do té doby Císařská a král. Dvorská knihovna), a zahrnutí tzv. Weltliche Schatzkammer, Geistliche Schatzkammer, Gobelinového depozitáře a sbírky, Dvorské zbojnice Dvorské sedlárně, Dvorského kočárového depozitáře a Dvorského monturního depotu do Umělecko-historického musea ve Vídni. To ostatně prodělalo v letech 1918–1922 právě tímto zahrnutím bývalých „živých exponátů“ (tedy předmětů historické hodnoty v denním užívání dvora, např. koňských strojů, kočárů, vozidel, sedel, livrejů, částečně i slavnostních rób a uniforem) dvorských institucí do sbírkového fondu tohoto splendidiho galerijního a vědeckého ústavu světového významu. Franz Pichorner se ve svých pasážích stručněji³ věnuje přerodu C. a k. Umělecko-historického dvorského musea v Umělecko-historické museum ve Vídni. Museum bylo již od roku 1891 přístupno veřejnosti a přitahovalo ohromné množství návštěvníků – v průměru půl milionu platících návštěvníků ročně. Za 1. sv. války

2 K tomuto pražskému rodákovi, uměleckému historikovi, autorovi mj. prací o Albrechtu Dürerovi, srov. jeho biogram *Tietze Hans (1880–1954)*, in: Walther Killy – Rudolf Vierhaus (eds.), *Deutsche Biographische Enzyklopädie (DBE)*. Band 10: Thibault – Zycha, München 1999, s. 41.

3 Pichornerův text v mnohém vychází z monografie Herbert HAUPT, *Das Kunsthistorische Museum Wien. Die Geschichte des Hauses am Ring. 100 Jahre im Spiegel historischer Ereignisse*, Wien 1991.

(resp. 1914–1915) zůstalo bez akvizic a pouze s velmi omezenou provozní dobou pro veřejnost, přesto i ve válečných časech jej navštívilo zhruba 200 tis. platících zájemců! Krizi ve financování provozu Museum museum lo řešit např. rozprodejem méně významných kusů z bohaté sbírky tapisérií a gobelínů, přičemž vedení muzea odpovědně třídilo, které kusy nadále musejí vejít do tzv. Gobelinové sbírky v oddělení plastiky a uměleckého řemesla. Zhruba 900 kusů, které byly zachovány, byly pak představeny na trojdílné výstavě v Belvederu. Muzejní ústav byl pod dočasným vedením ještě v roce 1919–1920 a konečně téhož roku převzal oficiální název Umělecko-historické státní museum ve Vídni (*Kunsthistorisches Staatsmuseum in Wien*), od roku 1921 s podnes platným názvem *Kunsthistorisches Museum in Wien*. Zatímco jeho budovy na Burgringu propluly Skyllou a Charybdou byrokratické revoluce úspěšně, zásadní nebezpečí hrozilo po roce 1918 Rodinné a fideikomisní knihovně Domu Habsbursko-Lotrinského. Tato u nás nepříliš známá instituce zahrnovala jako základ soukromou knihovnu posledního císaře Svaté říše a prvního císaře rakouského Františka I. (II.) a později sem byly zaslány i knihovní fondy a sbírky po císaři Ferdinandu I. (V.)⁴ a jeho následovníků až do majetku císaře Karla I. Po válce

se i tyto sbírky ocitly pod drobnohledem nástupnických států, které bojovaly o navrácení svých sbírek a údajného majetku na základě dokazování tzv. provenienčního principu dle § 195 a 196 Versaillských dohod. Knihovna se rovněž stala zdrojem rozprodejů v tíživé ekonomické situaci poválečného Rakouska: některé její díly byly prodány ve veřejných aukcích, zvláště duplicitní a méně významné položky z necísařských úseků knihovny. Byl to opět Hans Tietze, který se zasadil o její převedení do nově se rodící Národní knihovny rakouské. Jak konstatuje autor textu, Thomas Huber-Frischeis, dějiny této instituce jsou teprve ve stadiu heuristiky probíhajícího rakouského výzkumu, který může pro zemskou identitu přinést důležitá témata. I pro dějiny habsburských sídel v Čechách, zvláště Pražského hradu jako třetí nejvýznamnější dvorské administrace, je přínosný příspěvek Karla Mutschlehnera o ukončování činnosti (dobovým jazykem *rozpuštění* nebo *uzavírání*) tzv. dvorského eráru v letech 1918–1921. Dvorský erár byl majetkem, který císař spravoval díky svojí pravomoci, nikoli však jako soukromá osoba, nýbrž jako hlava státu. V kontrastu s ním stojí domácí a rodinné vlastnictví (fideikomis, ut supra). Dvorní erár byl rovněž zván *korunním zbožím* (*Krongut*), monarcha na něho svrchovaně dohlížel, nepatřil mu však jako osobní majetek. Po smrti císaře přešla povinnost automaticky na jeho následovníky. Dvorní erár sloužil k udržení a provozování domácnosti, tj. dvora v rámci institutu *dvorské domácnosti* (*Hofhaltung*). V čele likvidačních prací stál Eugen

4 Ke knihovně císaře Ferdinanda I. (V.) v jeho pražském období (1848–1873) srov. Martin ASCHENBRENNER, *Dvůr císaře Ferdinanda Dobrotivého a císařovny Marie Anny v Čechách (1848–1884)*, Česká Lípa 2015, s. 66–69.

Beck-Managetta,⁵ který se musel věnovat nejenom tomu, aby skvělé vybavení dvorských sídel, jejich kuchyní, spíží, vinoték, lékáren, koňských stájí a automobilového parku nebylo rozchváčeno při výbuších lidové nenávisti kvůli neutěšené ekonomické situaci, ale i otázce sociální. Dvorský erár představoval v roce 1920 fungující pracovní-právní aparát s požitky pro zhruba 2 500 zaměstnanců. Ti museli být ze služeb buď propuštěni s náhradou, aby nebyla zvyšována poválečná sociální bezútěšnost, nebo přijati opětovně (případně ponechání) do služby „u dvora bez dvora.“ Bývalá sídla, např. zámek Laxenburg, byly převedeny pod Ústav péče o válečné oběti a sloužily i s vybavením sociálním službám nového státu (pasáže zpracovala Marlene Ott Wodni). Z hlediska umělecko-historického a správního je přínosný text Ilsebill Bartové, zabývá se přerodem *C. a k. Dvorského nábytkového a materiálového depozitáře* ve státní muzejní sbírku. Depozitář pečoval od svého založení v roce 1784 o dvorské zařizovací předměty a mobilie vůbec: z jeho skladů byla až do konce Monarchie zařizována veškerá dvorská sídla nábytkem a dekorativními (bytovými) textiliemi. Od roku 1903 byl depozitář v malém rozsahu otevřen pro veřejnost jako studijní sbírka nábytku, na což mohlo vídeňské ředitelství navázat v roce 1920 a otevřít

extenzivní kolekce nábytku všech stylů a epoch veřejnosti zcela. V roce 1924 pak byl vytvořena nová koncepce muzealizace, tzv. studijní sbírka nábytku v tehdy revoluční muzejní koncepci v podobě inscenovaných pokojů různých slohových epoch, jak ji na vídeňské Mariahilfer Strasse částečně můžeme vidět dodnes. Zhruba ve stejné době byla k depotu přiřazena *Dvorská stříbrnice (Silber- und Tafelkammer)*. Problematiku muzealizace habsburského hlavního sídla, *C. a k. Dvorského hradu ve Vídni (K. und k. Hofburg)* a zpřístupnění schönbrunnského zámku a tamního bytu císaře Františka Josefa shrnují texty Elfriede Ibyové a Anny Stuhlpfarrerové. Hofburg byl v revolučních letech 1919 vystaven mnoha výzvám: uvažovalo se, že sem budou umístěny veškeré úřady nového státu, dokonce byly provedeny plány na jeho konverzi do exkluzivního hotelu – komplex byl v roce 1919 delimitován pod ministerstvo obchodu a průmyslu. Od roku 1919 byl Dvorský hrad otevřen jako museum pro platící návštěvníky. Část zvaná Nový hrad (Neue Burg) byl s definitivní platností přičten až v roce 1924 rakouské Národní knihovně a pro muzeální účely. Císařský byt v Schönbrunnu byl od roku 1916 neobývaný, v roce 1925 se nakonec podařilo za pomoci bývalého dvorského personálu jeho stav restituovat do podoby před smrtí císaře, a provést muzealizaci. V roce 1918 byly rovněž předloženy návrhy, aby se část Nového hradu tam, kde se nacházely císařovy úřady, přeměnila v tzv. Vládní trakt s přihlédnutím k obdobné situaci na hradě v Budíně ve druhém hlavním

5 Paměti Becka-Managetty byly publikovány v rámci disertace na vídeňské univerzitě: Christian BECK-MANAGETTA, *Die Lebenserinnerungen des Eugen Beck-Managetta. Zusammengestellt nach seinem Tagesüchern, Geschäftsnotizen und Manuskripten sowie Akten und Dokumenten und mit Bildern versehen*, Diss., Wien 2010.

městě bývalé Monarchie, Budapešti. Od roku 1946 se pak budovy tzv. Leopoldovského traktu Nového hradu přeměnily na úřadovny rakouského spolkového prezidenta.

Při zmínce o prezidentském úřadu v bývalém císařském hradě můžeme navázat česko (slovenskou) historickou zkušeností. Všechny modelové problémy, o nichž píše autoři monografie, se odrazily i v otázkách, spojených po roce 1918 s Pražským hradem. Hlavní císařské sídlo v Království českém, C. a k. Hrad na Hradčanech v Praze (oficiální název do roku 1918), byl až do roku 1918 veden jako *pobočná* administrace. Jeho správa byla vykonávána právě z úřadů, které rakouská byrokratická revoluce „rozpustila“ a převedla do nového státního systému. Hradní správa, do roku 1918 pražské zámecké hejtmanství, bylo zrušeno a na jeho místo se dostaly obdobně fungující hradní správy v gesci Kanceláře prezidenta republiky. Bývalí zaměstnanci dvorského eráru (na Hradě jich v roce 1918 bylo zhruba 25), mohli být po složení slibu loajality převzati do služeb Republiky. Kruciólní otázka, co bude s Hradem v nové zemi vyvolala celospolečenskou diskusi vzdělaných kruhů, ale i reakci bulvárních i politické žurnalistiky se zprávami o rozkrádání nezměrného bohatství uvnitř *tajemného* Hradu. Na Hrad se rovněž – stejně jako do Dvorského hradu ve Vídni – tlačily nové státní aparáty. Situace byla dokonce tak nepřehledná, že úřady musely být vystěhovány, aby zde vůbec mohl vzniknout funkční byt a úřadovny se zázemím pro T. G. Masaryka (1920–1922, dokončen

v roce 1928).⁶ Stejně jako ve vídeňském případě se na Hradě hovořilo o inventarizaci sbírek a jejich zhodnocení – na rozdíl od toho vídeňského ale českoslovenští odborníci neměli možnost navázat na svoje předchůdce, protože dřívější zpracování sbírkového a mobiliářového fondu Hradu bylo vedeno experty z vídeňského Dvorského muzea, takže např. poslední katalog obrazů byl pořízen v roce 1891. Odborná veřejnost pod vedením MŠANO diskutovala o sepsání památek a jakým způsobem se tohoto úkolu zhostit dlouho, včetně naprosté nezkušenosti, jak provádět tzv. muzealizaci. Situaci „pomohla“ až německá okupace, kdy byl hradní majetek inventován pod knutou německých úředníků. Paralelně s těmito úkoly navíc československá reprezentace řešila i tzv. restituci kulturního majetku – uměleckého i kulturního, která byla vznesena vůči Rakousku na základě článků 195 a 196 versaillských dohod. Na straně české byla i tato snaha víceméně neúspěšná, protože experti mnohdy nebyli schopni doložit „bohemikální“ provenienci požadovaného bohatství,⁷ na rozdíl od historiků archivářů, kteří se podíleli na tzv. spisové rozluce a na Hrad s jejich příchodem postupně dorazily

6 Věra MALÁ, *Hradní architekt a řízení stavební činnosti na Pražském hradě*, in: Zdeněk Lukeš – Damjan Prelovšek et al., Josp Plečnik – architekt Pražského hradu, Praha 1997, s. 123–139; nepublikovaný rukopis Věra MALÁ, *Počátky památkové péče na Pražském hradě: Faktografický přehled (interní tisk)*, Pražský hrad 2003.

7 Klára HALMANOVÁ, Karel B. Mádl: *Příspěvek k dějinám české výtvarné kritiky, Diplomová práce*, České Budějovice 2000.

i habsburské archivy, naposledy zde uložené v roce 1910.⁸

Právě na základě předchozího nutně zkráceného shrnutí československého vyrovnávání se s habsburským dědictvím a na příkladu Pražského hradu můžeme posuzovat publikaci vídeňských kolegů. Jejich pohled je syntetický, založený na hluboké znalosti rakouských (vídeňských) archiválií, přibližovaný fokusem pořádajících institucí, a proto se obrací především k dějinám správy bývalých dvorských sídel a institucionálních budov. Toto přiblížení přináší kvalitní příspěvek k dějinám habsburských rezidencí v době zlomu i poté, v době jejich konverze a v okamžiku dilematu *nového obsahu*. Stejná reflexe v české historiografii je teprve na samém začátku,⁹ dosud stojí ve stínu „budování nového státu“, obracíme-li se k příkladu Pražského hradu, k budování masarykovského *Hradu demokratického*. Jako by dosud v české historiografii existovalo vidění prizmatem

masarykovsko-peroutkovské zodpovědnosti, jímž bylo spíše než vyrovnání se a akceptace habsburského dědictví jeho *překonání* – nabývání pozitivního sebevědomí nového státního celku¹⁰ zřeknutím se předchozí historické sounáležitosti. Ovšem v historické realitě 20. let 20. století tomu nebylo jinak: úkolu překonání se v duchu celospolečenského budovatelského étosu mnohdy ujali experti, dříve poučení praxí ve Vídni. Ti pak k úkolu habsburského dědictví přistupovali jako k *cizímu dědictví*. Správa kulturních statků se navíc ocitla po roce 1918 v agendě Ministerstva školství a národní osvěty, kde byl osobou Zdeňka Wirtha ovlivňován její kurs. Připomeňme, že Z. Wirth se hned zkraje československé revoluce dostavil na Pražský hrad, aby zúčtoval s dosavadní hradní správou, zámeckým hejtmánem, odebral mu nejdůležitější klíče a zároveň sadu inventářů uměleckých sbírek, pod záminkou *zajištění habsburského majetku pro novou demokracii a vytvoření vědeckého inventáře*, přičemž tento projekt hradního inventáře pod jeho vedením nebyl uspokojivě vyřešen až do okupace. Nezaložila tato doba mj. obraz *cizího dědictví*, případně *jejich* bohatství, čímž umožnila nástup protototalitních forem jejich správy? Na takové otázky, přesahující vznik samostatného státu až do doby okupace, ba i dále, do doby po roce

8 Martin HALATA, *Budování archivu*, in: Týž (ed.), *Hradu a obci: sto let Archivu Pražského hradu: 1920–2020*, Praha 2020, s. 11–51.

9 Zmíňme nepublikovanou disertaci z Ústavu etnologie FF Univerzity Karlovy v Praze: Petr MĚCHURA, *Úpravy a reprezentace Pražského hradu v období první republiky: Adaptations of Prague Castle in the Time of the First Czechoslovak Republic*, Praha 2016, příp. práce N. Kubů o Toskánských Habsburcích. Téma u nás rovněž kvalitně pojednalo několik autorů, kteří se vztahovali k československo-rakouské spisové rozluce a otázkám souvisejícím, viz Karel Kazbunda, *kulturní dědictví a mezinárodní právo: referáty z vědecké konference konané ve dnech 19.–20. dubna 2013 v Jičíně*, Z Českého ráje a Podkrkonoší (Supplementum 16), Semily 2013.

10 Milena BARTLOVÁ, *Jak se dělá stát*, in: Milena Bartlová – Jindřich Vybíral (eds.), *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu = Building a state: the representation of Czechoslovakia in art, architecture and design*, Praha 2015, s. 19.

1945, tedy česká historiografie zatím hledá kvalitní odpovědi.

Druhým pohledem je názor recenzované publikace právě na aktivity nástupnických států vůči habsburskému dědictví po roce 1918–syntetizující text na toto ve vídeňské publikaci chybí. Chybí zde např. pasáže o tzv. refundačních prodejkách habsburského mobiliáře Československu, kterými rakouská republika plnila svoje finanční závazky vůči nástupnickému státu. Jak víme např. z dobře propracovaných dějin archivní a spisové rozluky, ze strany rakouských odborníků tyto aktivity nebyly z pochopitelných důvodů vítány, a i přes mezinárodní atmosféru vůči Rakousku-Uhersku po versaillských dohodách, jim dokázali vysoce odborně

čelit.¹¹ Kapitolu s tímto obsahem v publikaci postrádáme, přestože však znamenalo toto téma jednu ze zásadních otázek, které nejenže ohrožovaly rakouské habsburské dědictví, ale vztahovaly se i ke společné minulosti všech národů v rámci západní části Monarchie. Kapitola s tímto obsahem by výrazně doložila složitost rakouské situace po roce 1918 a současně problematičnost některých kroků nástupnických států, tedy i Československa, vůči společnému habsburskému dědictví.

Martin Halata

¹¹ Srov. např. nedávno vydané paměti jednoho z protagonistů československo-rakouské spisové rozluky K. Kazbundy: Karel KAZBUNDA, *Mé archivní posláná ve Vídni 1919–1923*, ed. Jan Kahuda, Praha 2020.

Vít MACHÁLEK, *Prezident lidskosti. Životní příběh Emila Háchy*, Praha, Academia 2020, 863 s. ISBN 978-80-200-3056-6.

Vít Machálek napsal velmi obsáhlou knihu, 863 stran včetně vědeckého aparátu už svým objemem ukazuje, že se jedná o výsledek mnoha let práce, z textu vyplývá, že to bylo více než 20 roků. To autor potvrzuje v úvodu, kde nastiňuje dobu a okolnosti, za nichž se kniha rodila. Uvědomuje si obtížné poměry, v nichž byl Hácha prezidentem a jež neumožňovaly zachovat si zcela čistý štít. S odkazem na Jana Dobeše připomíná střet morálního hodnocení s historickým posouzením, který právě ve sledovaném období bývá častý.

Cílem bylo zaznamenat a zhodnotit celý život Emila Háchy, ne jen jeho závěr, o němž

se vedou největší diskuse. Autor v úvodu také předkládá přehled a hodnocení dosavadního bádání o Háchovi, vesměs z posledních 30 let, a také další literaturu, která se tématu dotýká. Je zde podán též souhrn použitých pramenů.

Základní hypotézy měl autor dvě: jednak byl Hácha obětí, i když specifickou, své doby, jednak byl především člověk, ne politik. A právě lidskost je jedním z hlavních Machálkových argumentů, který prolíná celým životopisem.

První část, nazvaná „Jihočeské kořeny (1872–1890)“, pojednává v širším záběru o Háchově rodině, jež byla venkovského,

selského původu, ale současně se v ní těšila velkému uznání vzdělanost. Emilu Háchovi se dostalo tradiční katolické výchovy, katolictví pak zůstal věren po celý život. Autor zde vycházel většinou ze starší literatury, ale údaje ověřoval také v matrikách. Podobně postupoval při líčení rodného města Háchova Trhových Svinů, převážně českého, v dané době bez významných národnostních sporů. Jinak tomu bylo v Českých Budějovicích, kde Hácha studoval na klasickém gymnáziu. Německá městská rada se totiž mimo jiné snažila bránit oslabující se německví mimo jiné tím, že se stavěla proti založení českého gymnázia. I další spory ale způsobily, že národnostní poměry v Budějovicích byly bouřlivější. Emil Hácha patřil k nejlepším studentům, hodně četl, studoval jazyky – ovládl němčinu a francouzštinu, dále se učil anglicky, rusky, slovinštinou a polsky. Maturoval s vyznamenáním v roce 1890.

Druhá část, „Právnická a vlastenecká“, je vymezena lety 1890–1916 a Háchovým pražským pobytem, nejprve jeho studiem na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, později hlavně prací pro Zemský výbor království Českého, který byl považován za prestižního zaměstnavatele, přijímajícího jen ty nejlepší uchazeče.

Autor se v této části dopustil několika omylů. Není například pravda, že čeští Němci „zcela ignorovali“ Všeobecnou zemskou výstavu v roce 1891 (s. 48). Souvislosti jsou mnohem složitější a pravdou je, že se Němci na výstavu původně zodpovědně připravovali a že i po rozhodnutí o jejím bojkotu se řada německých firem zúčastnila. Při

přejímání některých vzpomínek pamětníků také autor zabíhá do zbytečných podrobností (např. s. 43 aj.).

Hácha si v zemském výboru získal vynikající pověst jako odborník na správní právo, a to i v mezinárodním rámci. Zajímal se hlavně o právo anglické, což dokládá odbornými právníckými texty, ale také články o Británii v jiných ohledech, například o školském systému či parlamentu. V roce 1902 strávil nějaký čas v Londýně, což přispělo k jeho anglofilskému zaměření. Příslušný prostor je věnován Háchovu osobnímu a rodinnému životu, jeho manželství, sportovním a uměleckým zájmům, cestování, překladatelské činnosti (Jerome Klapka Jerome, Rudyard Kipling) a vlastní básnické tvorbě. Opomenuta není Háchova činnost pedagogická, zejména na pražské právnícké fakultě. Autor vše dokládá údaji ze studia Háchových textů, rozebírá jeho výroky z článků, vzpomínek současníků nebo korespondence, vše v dobových souvislostech.

Velká válka Háchu – nevojáka nevytrhla z civilního života. Naopak jej přiblížila jeho největšímu odbornému zájmu – správnímu právu. V prosinci 1916 byl Emil Hácha jmenován členem správního soudu ve Vídni.

To se pro autora stalo dalším mezníkem, třetí kapitola se nazývá „Správní soudce ve Vídni a v Praze (1916–1938)“. Po vysvětlení podstaty správního soudnictví je zhodnocena Háchova práce ve Vídni za války, poznamenaná velkým vyčerpáním, poměrně slabým platem a špatnými životními podmínkami kvůli vázajícímu zásobování. Vznik samostatného Československa Emil Hácha

přivítal opatrně, protože si nebyl jistý, zda „jsou dány všechny vnější a vnitřní záruky trvalosti“ (s. 80), jak prohlásil později. Autor se s tímto postojem očividně ztotožňuje, ostatně jako i s dalšími Háčovými názory, vkládá své úvahy o tom, že by bylo tehdy lepší myslet na „středoevropskou federaci“ malých národů. Má na to jistě právo, ovšem měl by vzít v úvahu, že proti tehdy stály těžko překonatelné rozpory mezi dalšími národy monarchie, nejen mezi Čechy a Němci. A také je třeba připomenout, že v meziválečné době se objevilo několik středoevropských integračních projektů, z nichž žádný nebyl dotažen do úspěšného konce, což o něčem vypovídá.

V ČSR byl brzy ustaven Nejvyšší správní soud po vzoru vídeňského, Hácha do něj přešel a v březnu 1919 byl jmenován jeho druhým prezidentem, tedy vlastně zástupcem prvního prezidenta (na toto místo postoupil v roce 1925). Na podzim 1920 se Hácha habilitoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy – příznačně spisem *Správní soudnictví v Anglii*. V roce následujícím došly uznání Háchovy odborné i jazykové předpoklady tím, že jej jmenovali členem Stálého rozhodčího dvora v Haagu, jímž pak zůstal až do roku 1938. Při příležitosti dosažení věku 60 let se Hácha stal mimořádným členem České akademie.

Po celé období první ČSR se Hácha programově držel stranou politiky, jak mu velelo jeho soudcovské postavení, ale zastával jednoznačně demokratická stanoviska, kritizoval komunismus i fašismus. Byl českým vlastencem, ale jako soudce se snažil být

přísně objektivní, což dokazují i některé jeho soudní výroky ve prospěch českých Němců. Autor cituje Háchovy odborné práce, často spojené s jeho praxí, opět se zde píše o jeho rodině, zálibách a trávení volného času. Je k tomu doloženo mnoho údajů z rozličných pramenů, autor se tak snaží co nejbarvitěji vykreslit Háchovu osobnost, ovšem opět místy zbytečně odbíhá k líčení přílišných podrobností a odboček týkajících se nejen Háchy, ale i dalších osob. Za věcnou chybu lze považovat zmínku o „všech třech československých právnických fakultách“ (s. 106), tj. pražské, brněnské a bratislavské. Chybí tu právnická fakulta německé univerzity v Praze.

Se zvyšujícím se napětím ve 30. letech autor věnuje větší pozornost mezinárodním souvislostem, ale samozřejmě i ke krizi směřujícímu vývoji v Československu. Hácha, který počátkem roku 1938 ovdověl a pociťoval zdravotní potíže, se chystal odejít do výslužby. Na žádost předsedy vlády vedl v červnu téhož roku jednání s poslanci Sudetendeutsche Partei o jejich požadavcích. Jím vedená skupina odborníků dospěla k závěru, že splnění těchto požadavků by bylo v příkrém rozporu s ústavou. Hácha byl ohledně dalšího vývoje spíše pesimistou, a to se bohužel potvrdilo. S autorem lze souhlasit v tvrzení, že „Benešovi a později i Háchovi lze spíše poděkovat za to, že události spojené s agresí nacistického Německa vůči Československu nikdy nebyly legalizovány“ (s. 153), i když pohled na podstatu těchto událostí se může lišit.

Kapitola čtvrtá, „Prezident druhé republiky (1938–1939)“, již je zákonitě zasazena

hlouběji do politických souvislostí. Autor dosti podrobně shrnul dosavadní poznatky o výběru prezidentského kandidáta, a je třeba říci, že jich shromáždil opravdu hodně. Prostudoval dobový tisk, sbírku zákonů, různé kvalifikační práce, edice dokumentů, srovnával historické přístupy v různých dobách. Podrobný popis cesty nově zvoleného prezidenta z Rudolfiny na Hradčany lze ovšem opět označit za nadbytečný.

Autor srovnává Háchu s oběma předchůdci, z nichž měl Hácha názorově blíže k Masarykovi, i když jejich názory například v otázkách náboženských nebo ve vztahu k habsburské monarchii se lišily. Je zdůrazňována kontinuita s první republikou v ohledu myšlenkovém i personálním, stejně tak ve vztahu prezidenta k armádě a k legionářské tradici. Hácha v souladu se svojí odborností vystupoval jako strážce právního řádu, ale také věnoval pozornost uprchlíkům z pohraničí, nechal snížit prezidentský plat, obecně projevoval sociální citění. Podařilo se mu udělat dobrý dojem na Slovensku, jež koncem prosince navštívil. V obtížné době druhé republiky, která se ocitla pod silným tlakem Německa, mimo jiné ve věci antisemitských opatření, se Hácha zasazoval o umírněnost vládních postojů. Háchova stanoviska jsou zde často zasazována do obšírného líčení politických okolností na Slovensku i v českých zemích, a to natolik, že se místy prezidentova osobnost téměř vytrácí. Za chybu je možno označit použití pojmu „Homolův puč“ jen v uvozovkách, bez tzv., i když se v žádném případě nejednalo o svévolný postup gen. Homoly na

Slovensku, kterážto otázka byla v nedávných letech podrobně rozebírána.

Stěžejní část životopisu představuje pátá kapitola, nazvaná „Prezident v zajetí (1939–1945)“. Autor zde podrobně rozebírá Háchovo jednání v Berlíně v noci ze 14. na 15. března 1939 a zřejmě oprávněně zpochybňuje německé záznamy o něm. Důležité je zdůraznění skutečnosti, že Hácha podepsal berlínský protokol jen za sebe, odmítl tak učinit i jménem vlády, a vzal tak na sebe celou odpovědnost. Tím projevil své právnícké myšlení, stejně jako v dalším kroku, když 21. března rozpustil Národní shromáždění, aby se k událostem nemohlo vyslovit. To vše oslabovalo právní důsledky berlínského podpisu.

Jako další důležitý Háchův krok je uvedeno založení Národního souručenství (dále NS). Prezident rozhodl, že budou rozpuštěny všechny dosavadní české politické útvary a vznikne nové, jednotné politické hnutí. Tím zabránil pokusu krajní pravice o sjednocení české politiky na aktivistickém základě v Českém národním výboru. Do výboru NS byli vybráni zástupci téměř všech předmnichovských politických proudů. Náborová akce do NS představovala v podstatě referendum, v němž se Češi přihlásili k Háchově myšlence „*semknutí národa k uchování jeho svébytnosti*“ (s. 294). A „referendum“ bylo úspěšné, v protektorátu se do Národního souručenství přihlásilo 98,4 % mužské populace, do Mládeže NS, jejímž ústředním náčelníkem se stal František Schwarzenberg, pak 97,79 % mladých. V březnu 1940 byly do NS začleněny i ženy. Národní souručenství

například tajně podporovalo rodiny zatčených a popravených, plnilo obecně svoji úlohu dosti zdárně. To se projevilo i tím, že Heydrich po svém nástupu do úřadu tlačil na jeho rozpuštění, ale brzy od toho upustil a snažil se je jen oslabit. V tom nacistům pomáhal Emanuel Moravec, jenž Národnímu souručenství nedůvěřoval. Pod těmito tlaky činnost NS postupně slábla, nikdy se však nestalo přímým nástrojem okupantů a po osvobození také nebylo označeno za fašistickou či kolaborantskou organizaci.

Je známo, že Hácha měl v prvním období okupace hlavní oporu v předsedovi vlády Aloisi Eliášovi (premiérem od 27. dubna 1939) a ve svém tajemníkovi Jiřím Havelkovi, jenž určitou dobu zastával i místo ministra dopravy. Oba byli ve spojení s odbojem, stejně jako další ministři (Kapras, Kalfus, Čipera, Feierabend) a řada úředníků prezidentské kanceláře, jež Hácha zdědil po Benešovi a Masarykovi. Autor se podrobně věnuje fungování protektorátní vlády a okupačních úřadů a ve spojitosti s tím hodnotí působení Háchovo, který například žádal Hitlera, aby na vedoucí místa nebyli jmenováni sudetští Němci, neboť jim chyběla nezaujatost. Toho se nepodařilo dosáhnout bezesbytku, protože například Karl Hermann Frank jako hlavní představitel německého represivního aparátu v protektorátu podléhal Himmlerovi, ne Neurathovi. Právě k říšskému protektoratu Neurathovi často směřovaly Háchovy intervence v různých záležitostech, mimo jiné proti německým zásahům do slíbené autonomie protektorátu. Je uvedena řada jednotlivých případů. Pravda je, že Neurath

dosti často vyjadřoval porozumění pro tyto žádosti, ale současně se většinou odvolával na svoji bezmoc něco prosadit.

Sporná je židovská otázka v protektorátu. Je známo, že nacisté chtěli po protektorátní vládě, aby v této věci přijala příslušná – z pohledu okupantů – opatření. Podle Feierabendových vzpomínek protektorátní vláda třikrát odmítla vydat protižidovské zákony podle norimberského vzoru. Machálek ovšem poukazuje na to, že vláda ve skutečnosti připravovala vlastní návrh protižidovských opatření, jež ale okupanti nepřijali. Dle autora – s odvoláním na další historiky – se tedy vláda na této otázce podílela. Šlo ale o její vlastní snahu? Nebyly tyto návrhy připravovány tak, aby byly pro nacisty nepřijatelné, tedy že vláda nucená k těmto krokům šla cestou volby menšího zla? Nejednalo se o zdržování? Hácha se snažil zasahovat ve prospěch židů, i když tak nemohl činit v obecné rovině, měl mít právo žádat o individuální výjimky. Ty ovšem nacisté pravidelně zamítali.

Hácha se vyhnul požadovanému složení slibu poslušnosti Hitlerovi v říjnu 1939, ani nikdy nepodepsal slib věrnosti říši. Byli k tomu ale nuceni veřejní zaměstnanci a členové vlády pod trestem ztráty úřadu dle prezidentského dekretu z března 1940. Opět se jednalo o obchod: Říšský protektor za to přislíbil propuštění části studentů ze Sachsenhausenu.

Po podzimních událostech roku 1939 Hácha často intervenoval u Neuratha za propuštění zatčených českých studentů. Mnohdy za to zaplatil ústupky, které jej osobně

znevažovaly (například výše uvedený dekret nebo blahopřání Hitlerovi k narozeninám), ale na druhé straně vedly k postupnému propouštění studentů. Poslední z nich se vrátil domů v březnu 1943, 21 z nich ovšem v koncentračních táborech zemřelo.

Velká pozornost je věnována vztahům Hácha a protektorátní vlády s exilem. Autor zde možná opět až příliš mnoho pozornosti věnuje obecnějším otázkám zahraničního odboje, jež už byly zpracovány jinde, například sporům Beneše s Osuským apod. Hácha ve vzkazech z protektorátu vždy vyjadřoval loyaltitu Benešovi a jeho činnosti. Naproti tomu nacisté nutili Hácha, aby při svých vystoupeních jmenovitě kritizoval Beneše, čemuž se dlouho bránil a mluvil ve vynucených projevech jen obecně o emigraci. Z mnoha příkladů a svědectví je patrné, že Hácha své prezidentství považoval za dočasné do té doby, než se bude moci vrátit Beneš. V úzkém kruhu to vždy dával najevo a Beneše nikdy nezpochybňoval. Autor logicky využil možnosti srovnat poměry v jiných nacisty okupovaných zemích (Dánsko, Norsko, Francie) a vystupování jejich vlád s tím, co se dělo v protektorátu. To dobře dokresluje situaci.

Zvyšující se tlak nacistů na prezidenta a protektorátní vládu, zejména poté, co na počátku roku 1940 uprchl do zahraničí její ministr Feierabend, který se pak připojil k zahraničnímu odboji, měl vliv na zhoršování Háchova zdravotního stavu. K tomu přispěla i skutečnost, že během roku 1940 sílila kritika protektorátních činitelů ze strany londýnského odboje, což autor

zdůvodňuje neznalostí poměrů v protektorátu a skutečností, že Londýnem kritizované kroky byly cenou za ústupky ze strany nacistů. Autor poukazuje na určité kolísání těchto postojů například u Beneše, naproti tomu u Prokopa Drtiny dokládá jeho osobní zaujetí proti Háchovi a jeho spolupracovníkům, způsobené okolnostmi, za nichž musel Drtina ještě před okupací opustit prezidentskou kancelář.

Autor se také zamýšlí nad okamžiky, jež by byly bývaly vhodné k tomu, aby Hácha svoji funkci opustil. Za nejvhodnější označuje požadavek nacistů na vyřazení bývalých legionářů ze státní služby na začátku roku 1941, což by se týkalo i premiéra Eliáše, proti němuž tento tlak směřoval především. Celá vláda se tehdy chystala odstoupit, ale z Londýna přišel pokyn, aby tak nečinila. Machálek zde opět staví proti sobě možnost demonstrativního odchodu Hácha a skutečnost, že by se pak vedení dostalo zcela do rukou „fašistů a quislingů“. A to byla vážná hrozba, neboť oni by měli větší prostor vycházet vstříc zájmům nacistů. Navrhovali například vytváření českých dobrovolnických vojenských jednotek, které by bojovaly po boku Němců, proti čemuž se Hácha rozhodně stavěl. Potíže dělali i aktivističtí novináři. Pravda je, že Hácha několikrát uvažoval o abdikaci, ale obával se právě výše zmíněných důsledků, protože byl přesvědčen, že spolu se stávající protektorátní vládou může vést aspoň boj na ústupu.

To, že Hácha v době, kdy toho ještě byl duševně i tělesně schopen, jen velmi neochotně přistupoval na německé požadavky

například ohledně loyálních projevů a přivrhoval je tak, aby nebyly zcela jednoznačné, svědčí skutečnost, že obsah Háchových projevů byl kritizován pražských Sicherheitsdienstem.

Na jaře a v létě 1941 represe v protektorátu zesílily. Okupanti se snažili oslabovat protektorátní úřady, Národní souručenství, byl zakázán Sokol, čemuž se Hácha dlouho snažil zabránit. Zatýkáni byli představitelé odboje i významní politikové, jako například Antonín Hampl či Rudolf Beran.

Důležitý přelom znamenal nástup Reinharda Heydricha do úřadu zastupujícího říšského protektora, čímž začala tzv. první heydrichiáda. Heydrich, šéf Sicherheitsdienstu, Sicherheitspolizei a RSHA, byl brutální, radikální nacist, jenž nebral žádné ohledy, čímž se ostře lišil od von Neuratha, jenž se alespoň snažil budit dojem určité ohleduplnosti a v některých doložených případech i jistou vstřícnost projevil. Heydrich okamžitě po svém nástupu nechal zatknout předsedu vlády Eliáše, jenž představoval pro Háchu hlavní oporu, a také Háchova tajemníka Havelku. Tvrdě zasáhl odboj, uspil schválení vládního nařízení o židech a židovských míšencích a v říjnu 1941 zahájil deportace českých židů. Patřil ostatně mezi hlavní osobnosti, jež v rámci Třetí říše připravovaly tzv. konečné řešení židovské otázky.

Pro Háchu tento vývoj znamenal zvýšený tlak na psychiku a další zhoršování zdravotního stavu. Byl dále nucen k loyálním projevům, v nichž už Heydrich zakazoval dvojsmysly a nařizoval i jmenovité útoky

proti Benešovi. Ostatně od přelomu let 1941 a 1942 vládní dokumenty připravovali sami nacisté. Hácha trpěl sklerózou, třesem, jeho okolí zaznamenávalo, že stále více chátrá tělesně i duševně. Míval ale světlé okamžiky, v nichž se vzchopil k protestu, například proti jmenování Emanuela Moravce ministrem školství v lednu 1942. Požádal o milost pro odsouzeného Ladislava Rašína, jemuž byl trest smrti změněn na vězení (autor zde už ale nedodává, že Rašín později v nacistickém vězení zemřel).

Jedním ze stěžejních bodů při hodnocení Háchových postojů v době okupace je jeho srovnávání s Benešem. Hácha „(...) byl přesvědčen, že Německo bude úplně poraženo, ale až po dlouhé válce; svou osobní obětí chtěl přispět k tomu, aby náš národ mohl dlouhá léta nacistické okupace nějak přežít (...)“ (s. 506), zatímco Beneš jej ze zahraničí stále více kritizoval. Hácha byl nucen pronášet odsuzující projevy napsané Němci. Sami nacisté ale stále zřetelněji viděli, že Hácha už není schopen dělat takové věci, přinejmenším věrohodně, kvůli svému psychickému i fyzickému zhroucení. To pro ně znamenalo nevýhodu, protože Hácha byl přece jen legálně zvoleným prezidentem a uznávanou osobností. Zmíněné úkoly pak na sebe ochotně vzal Emanuel Moravec, jež ovšem česká veřejnost neuznávala.

Hácha a protektorátní vláda se 9. června 1942 v Berlíně zúčastnili Heydrichova pohřbu. Beneš poté prezidenta a vládu jednoznačně odsoudil, a to Háchu definitivně zlomilo. Beneš si v londýnském exilu zřejmě nebyl vědom všech souvislostí, nevěděl

o tlaku, jemuž musel Hácha dlouhodobě čelit, zesílenému pak zejména po atentátu na Heydricha. Nevěděl, že Hitler dal po atentátu Frankovi telefonický pokyn k zastřelení 10 000 Čechů, proti čemuž se Frank z politických důvodů postavil, snad i s ohledem na Háchovo působení. Nevěděl, že Hitler v Berlíně Háchovi vyhrožoval vyhlazením českého národa a osídlením Čech Němci z Rumunska a Maďarska.

Dne 19. června byl zastřelen bývalý předseda protektorátní vlády Alois Eliáš, jednalo se o jediný takový případ v okupované Evropě (Eliáš zde je mylně označen za předchůdce Berana, ač byl jeho nástupcem v úřadu premiéra (s. 527).) Hácha se již v té době stával zcela bezbranným, a nacisté toho využívali. V dalších měsících a letech už jen v podstatě přežíval, v prosinci 1942 si lidé v protektorátu mohli poslechnout poslední jím osobně pronesený vánoční projev. Prezidentská kancelář nicméně v jeho duchu dále intervenovala u nacistů ve prospěch českých lidí. Jako dříve byly tyto žádosti vyvažovány různými prohlášeními, telegramy Hitlerovi apod. Ale stále se tím také bránilo tomu, aby Háchu na jeho místě nahradil například Emanuel Moravec, který o to stál a který prosazoval nasazení českých vojáků v bojích na frontě. Hácha sám byl již postupující aterosklerózou mozkových tepen oslaben natolik, že byl podle svědků většinou zmatený, nechápal obsah předkládaných písemností. Jen v občasných světlých chvílích pokračoval i osobně v intervencích a mimo jiné i z vlastních prostředků finančně podporoval potřebné. Přemáhala jej fyzická

slabost, téměř nemohl chodit. Frank Háchu ale potřeboval, chtěl jej udržet v úřadu, aby mohl zneužívat jeho jména. Moravec by sice spolupracoval mnohem více a ochotně, ale Frank si jistě uvědomoval, že protektorátního ministra školství lidé neuznávají za autoritu. V květnu 1944 předseda protektorátní vlády Krejčí byl oficiálně pověřen zastupováním prezidenta „po dobu indispozice“, Hácha ale nadále musel podepisovat některé projevy a telegramy Hitlerovi. Koncem října téhož roku Háchu zřejmě postihl záchvat mrtvice, zhruba od Vánoc již nevnímal a nemluvil.

Čtenáře v těchto místech může napadnout ještě něco: Jestliže od druhé heydrichiády Hácha již jen přežíval, o čem je dalších 250 stran textu? Je to už jen apologie? Zčásti ano, ale postavená na důkladném studiu široké základny pramenů.

V některých tvrzeních autor sám sobě odporuje. Například v tom, že „rok 1945 měl ve skutečnosti jen dovršit tragickou situaci protektorátních představitelů, kterým sehrání pozitivní role neumožnili ani okupanti, ani moskevský a londýnský exil“ (s. 579). Přitom autor sám tuto pozitivní roli – byť samozřejmě jen v mezích možností – stále zdůrazňuje. V celé knize snad nenajdeme místo, kde by prezidenta Háchu kritizoval, i když na některé sporné okamžiky upozorňuje. Poněkud rozporuplně působí tvrzení o „etické pochybnosti“ spojenectví západních demokracií se SSSR ve válce proti nacistickému Německu. Za zbytečný lze asi označit dosti podrobný popis událostí v Praze v květnu 1945, protože ty jsou dostatečně známy z jiných zdrojů

a Hácha je už naprosto nemohl ovlivnit ani k nim zaujmout stanovisko.

VI. kapitola „Smrt a posmrtné osudy“ popisuje závěrečné – již jen krátké – období Háchova života, jeho zatčení v Lánech 13. května 1945 a věznění na Pankráci, kde byl od začátku umístěn ve vězeňské nemocnici. Uvádí se zde, ovšem jako zprávy z druhé ruky, že někteří dozorcí se chovali k Háchovi krutě.

Tuto část knihy lze označit za velmi důležitou, i když jejím hlavním cílem je opět nesporně obhajoba Emila Háchy. Záslužné je především to, že autor zde shrnul snad úplně vše, co bylo kdy na různých úrovních o Háchovi napsáno.

Háchovo zatčení autor zpochybňuje z právního hlediska s odvoláním na ústavu z roku 1920, a to logicky, ovšem logika v dané době příliš neplatila, zvláště v právních otázkách. Autor píše, že „*členům [košické] vlády chyběla osobní zkušenost s morálními dilematy z doby protektorátu (...)*“ (s. 602). Zdůrazňuje také, že „*Hácha byl především obětí komunistů, bez jejichž rozhodujícího vlivu by ho prezident Beneš jistě ve vězení zemřít nenechal (...)*“ (s. 605). Což je ovšem spekulace, z jiných vyjádření je patrné, že Beneš sice měl patrně s postavením Háchy určitý soucit, ale nebyl ochoten se za něj postavit. Údajně nesouhlasil s Háchovým zatčením, ovšem nic pro něj neudělal.

Emil Hácha zemřel 27. června 1945 a byl tajně pohřben na vinohradském hřbitově.

Další část je věnována poválečným procesům a osudům Háchových blízkých. Autor zde srovnává poměry v různých státech

válečné Evropy, postavení Háchy se skutečnými zrádci jako Quisling nebo s vůdčími osobnostmi francouzské vlády ve Vichy, spíše jej přirovnává k belgickému či dánskému králi. Znovu je zde poukázáno na úlohu Prokopa Drtiny a jeho zaujatost proti Háchovi a jeho okolí, jež se mohla projevat i po Drtinově nástupu do úřadu ministra spravedlnosti v listopadu 1945. Proces s protektorátní vládou byl ostře sledován, tlaky na tvrdé tresty přicházely i ze SSSR, tím pádem i od československých komunistů. Tresty pro ministry byly nakonec výrazně odstupňovány, ale nepadl žádný trest smrti, proto komunisté tlačili na opakování procesu. Nekomunističtí ministři to naštěstí nedovolili. Podobně jsou rozebrány procesy Berana, Syrového, Havelky a dalších. To je zajímavá část, autor poukazuje na pozadí těchto procesů a souvislosti s Háchou, hledá analogie.

Podobný účel má zřejmě kapitola věnovaná prezidentu Benešovi. Zaměřuje se hlavně na poválečné období a je velmi kritická. Autor píše, že hodnocení Benešova prezidentství je od hodnocení Háchy neoddělitelné, ale je tomu skutečně tak? Nezabíhá místy do paralelní historie, „co by bylo, kdyby ...“? Kritizuje Benešovu naivitu ve vztahu k SSSR (Hácha byl jednoznačně protikomunisticky zaměřen), kritizuje Benešovo „tragické rozhodnutí k násilnému vystěhování Němců“ (Hácha se v předmnichovském Československu snažil vystupovat ve vztahu k Němcům nezaujatě). Ale bere tady autor v úvahu další dobové souvislosti, zejména válečné události, a také to, že Beneš o odsunu

nerozhodl sám? Že ještě na začátku války jednal v Londýně s představiteli českých Němců v exilu o poválečném uspořádání státu? Zdá se, že ne. Celkově je autorovo srovnání založeno na protikladu Beneš – politik x Hácha – člověk. Beneše podle Machálka nezajímala lidská stránka. Hácha je hodnocen lépe jako liberální demokrat a křesťan, Beneš ustupoval marxismu více, než musel. Přitom nemuselo jít vždy o komunisty: Chybné je zde tvrzení, že znárodnění v roce 1945 prosadili komunisté (s. 658). Ve skutečnosti hlavní podněty přišly od sociálních demokratů. Benešův ústup v únoru 1948 je srovnáván s Háchou v březnu 1939. Je takové srovnání vhodné?

Zvláštní pozornost je následně věnována době komunismu. Autor zde mimo jiné píše o potlačování křesťanství komunisty a staví je do protikladu k Háchovu katolictví, což je věcí známou, ale zde dosti zbytečnou. Machálek také srovnává spíš způsob vlády komunistických prezidentů než přístupy k Háchovi, jež ostatně byly tehdy ze strany marxistické historiografie jednoznačně odsuzující.

Za přínos lze nesporně označit podrobné hodnocení dobové historiografie na dané téma. V tomto ohledu je Machálek velmi důkladný. Ačkoliv změna pohledu na Háchu se v jednotlivých případech začala rýsovat už v 60. letech, rozhodujícím se stalo období po roce 1989, jež autor podrobně sleduje. Postupuje spíše eklekticky, mnoho cituje, je to rozsáhlá sbírka názorů, sestavená se zřejmým úmyslem Háchu obhájit. Opět tu nacházíme poněkud sporné úseky,

například dosti násilné hledání společných prvků Emila Háchy a Václava Havla, a to hlavně přes osobní vazby Havlových předků a spolupracovníků. Opět je zde podrobné hodnocení dobové historiografie, ale jsou využity i „hlasy veřejnosti“ v diskusích, publicistika, dokumentární i hrané filmy. Práce se v poslední kapitole snaží zahrnout všechny názory na Háchu, jejich vývoj, je v tomto ohledu značně kritická. Obsahuje postoje politiků, veřejnosti, právníků, diskuse v rozhlasu, v tisku. V podstatě se již jedná téměř o kroniku jednotlivých let a zachycení všech nových zmínek o Emilu Háchovi, v nichž je zaznamenávána postupná změna pohledu na Emila Háchu.

Místy autor bohužel sklouzává mimo cestu – ke komentování současné politické situace. A skutečnost, že vzal v úvahu opravdu všechno, dokresluje zbytečně vážná kritika přístupu autorů jistého komediálního TV seriálu, kde se mluví o Háchovi jako o hlavním hrdinovi nového muzikálu. Nemohlo to být v originálu vnímáno i jako ironie ukazující historickou neznalost autorů onoho muzikálového libreta?

V závěru Vít Machálek svá zjištění shrnuje a dokresluje svá stanoviska nejen o Emilu Háchovi, ale také o širších souvislostech jeho doby. Ve vztahu k Háchovi je jeho postoj jasně patrný: obhajuje jej jako člověka, právního odborníka i prezidenta v době pro Čechy tak nešťastné. S tím by se s ním dalo do značné míry souhlasit. Ale vedle toho zde nacházíme řadu tvrzení, jež jsou vyloženě sporná. „Z hlediska nenacionalistického českého vlastenectví, dnes spojeného

s integrací České republiky do EU, by náš třetí prezident mohl být považován dokonce za inspirativnější postavu než oba jeho předchůdci.“ (s. 773) Byl snad Masaryk nacionalista? Má autor představu, z čeho Masaryk vycházel, když dělal rozhodující kroky k protihabsburskému odboji, a co vše dělal později pro smírné soužití národů v první ČSR? Zná Masarykovu knihu *Nová Evropa*? „Konzervativní byrokrat a svědomitý státní úředník Háchova typu byl sice v novodobé české společnosti postavou často znevažovanou, ovšem právě jednostranný důraz kladený spíše na hlásání idejí a na politické vůdcovství než na instituce a jejich řádné fungování nelze označit za šťastný aspekt českého politického myšlení.“ (s. 774) Ať už se zde autor odkazuje na politickou tradici první republiky, nebo na poslední desetiletí českých dějin a politického myšlení, kde tam nachází výrazné politické vůdcovství? Uvědomuje si, že vlády první republiky byly výhradně koaliční a že volby prezidentů nebyly jednohlasné (s výjimkou první Masarykovy, spíše symbolické)? Autor rovněž – při vší úctě – přeceňuje význam svatováclavského kultu v dnešní době.

Autor v závěru shrnuje své argumenty na obhajobu a odvolává se i na další osobnosti, které zastávají shodné stanovisko. Zdůrazňuje Háchovu lidskost, ochotu obětovat vlastní dobré jméno výměnou za záchranu lidských životů svých spoluobčanů. Klade otázku, co je správnější: „Zachraňovat lidské životy bolestnými ústupky, nebo hájit národní a osobní čest bojem za každou cenu?“ A odpovídá: „Osobně jsem přesvědčen,

že čest nemůže být hodnotou nejvyšší a že porozumění ochotě k obětování vlastní cti, snadné v rámci křesťanského vidění světa, je klíčem k příběhu prezidenta Háchy.“ (s. 784)

Závěr

Jakkoliv Machálkova kniha vykazuje určité nedostatky, klady je jistě vyvažují. Autor se nebojí kritiky i historiků známých jmen, a to je v pořádku, přestože jeho postoj je jednoznačně patrný – je silně apologetický. K jeho potvrzení sesbíral všechno, co bylo dosud o Háchovi napsáno a řečeno, shromáždil obrovské množství zdrojů – a použil je patrně všechny. Místy by prospěl určitý výběr, vedle prací uznávaných historiků jsou totiž citovány i texty lidí mimo obor (i když v některých případech je možno uznat, že se jedná o pamětníky), žurnalistů, literatura faktu, články z historických časopisů vysloveně popularizačních, články z denního tisku ... To může sloužit k dokreslení pestrosti pohledů na Háchu, ale proč například ve věci jednání o vládním programu v Moskvě je citován Vilém Hejl – cožpak neexistují k tak důležité otázce skutečně odborné zdroje?

Je třeba říci, že autor místy až příliš zabíhá do hodnocení otázek mezinárodních vztahů. Někde se tomu jistě nemohl vyhnout, ale občas se dostal na nejistou půdu. Kniha také díky tomu nabrala na objemu.

Jaké jsou klady? Autor využil nejen historických zdrojů, získal i zajímavá svědectví „neoficiálních“ pamětníků z řad prostých lidí, například z Lán, vzal v úvahu také vzpomínky německých úředníků z protektorátních úřadů.

Především ale kniha shrnuje vše, co lze Háchovi přičíst k dobru a co nebývá často připomínáno či bráno v úvahu:

- Snažil se za druhé republiky o zlepšení vztahů Čechů se Slováky.
- Odmítl v březnu 1939 podepsat protokol v Berlíně i jménem vlády.
- Rozpusťl po návratu do Prahy rychle Národní shromáždění, aby se ke změnám nemohlo vyjádřit.
- Rozpusťl všechny české politické organizace a založil jednotné Národní souručenství, čímž vzal vítr z plachet české krajní pravici.
- Ignoroval německé žádosti o legalizování pomnichovských hranic a nikdy nedal podnět k jejich projednání ve vládě.
- Nikdy nepodepsal slib věrnosti Říši.
- Spolu s vládou se bránil zavedení němčiny ve vnitřním úřadování.
- Průběžně intervenoval za vysokoškoláky vězněné v koncentračních táborech i za další zatčené. U vysokoškoláků se mu dařilo dosáhnout jejich průběžného propouštění po skupinách, protože nacisté vždy žádali nějaké protislužby. Ty Hácha většinou vykonával – vědomě za cenu vlastní cti, ale zachránil tím řadu životů.
- Hácha usiloval o znovuotevření českých vysokých škol. Stavěl se proti německému tlaku na snižování počtu českých středních škol.
- Byl ve zprostředkovaném spojení s odbojem domácím i zahraničním.
- Stavěl se proti požadavkům pronacistických českých aktivistů na vytvoření českých vojenských jednotek, jež by byly

nasazeny na bojiště po boku Němců. Odvolával se při tom na výslovný slib Hitlera, že to po Česích nebude požadovat.

- Ctil odkaz první republiky. Ještě několik měsíců po okupaci na Pražském hradě vyvěšoval prezidentskou standartu s úplným znakem Československa. Přes zákaz připomínat první republiku například položil v září 1940 v Lánech věnec k Masarykovu hrobu.
- V souladu se svým založením zdůrazňoval křesťanskou tradici, a to také bylo v rozporu s nacistickým přístupem ke křesťanství.
- Osobně, tedy z vlastních zdrojů, přispíval rodinám důstojníků, kteří odešli za hranice, i dalším potřebným. Kromě toho ale například v jeho době ministerstvo vnitra vyplácelo finanční podpory rodinám zatčených lidí.

Co z toho vyplývá k Háchově osobnosti? Bojoval na ústupu, vědomě obětoval vlastní čest, neztrácel ze zřetele právní hledisko, přispíval potřebným z vlastních finančních prostředků. I díky zhoršujícímu se zdravotnímu stavu byl nacisty postupně více zneužíván. A je třeba dodat, že čeští obyvatelé protektorátu Háchu spíše uznávali.

Kniha se tedy jako celek nedá hodnotit zcela jednoznačně. Nebyla psána tak, aby s ní souhlasil každý, Vít Machálek zřetelně postupoval s cílem obhájit Emila Háchu a svůj postoj podložil mnoha pádnými argumenty. Jako hlavní měřítko hodnocení zdůraznil lidskost a využití „empatického přístupu“, jenž je v Háchově případě jistě

důležitý. Shromáždil obrovské množství podkladů, snad všechno, co kdy bylo o Háchovi napsáno. Kniha je napsána velmi pečlivě, obsahuje patřičné odkazy na zdroje a bohatou fotografickou přílohu. Nelze pominout vysokou úroveň jazyka.

Každý, kdo se o Emila Háchu a jeho dobu zajímá, by si měl Machálkovu knihu přečíst, protože je přinejmenším skvělým základem k porovnání různých argumentů a k utváření vlastních závěrů.

Tomáš Jiránek

Veronika PILNÁ, *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století, Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni 2018, 369 s. ISBN 978-80-58035-52-0.*

Dějiny odívání a módy se zařadily mezi badatelsky velmi populární témata. Pozornost tomuto okruhu byla věnována již v devatenáctém a ve dvacátém století, jednalo se ovšem spíše o práce zaměřující se na oděv lidový s důrazem na prohloubení poznatků o české kulturní a lidové tradici.¹ Šlo o jistou národní reflexi v těžkých dobách. Změnu rozhodně nepřinesl ani socialismus, během kterého bylo zkoumání historického vývoje oděvu upozaděno, ale i přes nepřející atmosféru režimu několik významných děl vyšlo.² Nový impuls přinesla 90. léta minulého století, kdy se tématu začalo věnovat více

badatelů, snad i díky vlivům ze zahraničí.³ V nakladatelství Lidové noviny se tehdy objevila řada *Dějiny odívání*, která pokrývá široké období od starověku po konec 20. století, ale i jednotlivé okruhy jako je lidový oděv, odívání v různých částech světa aj.⁴ Poslední publikace z této edice vyšla roku 2015⁵ a dohromady čítá 18 titulů. Výzkum se přesunul na univerzity, kde se již badatelé nesoustředí pouze na prameny hmotné, ale i na ty písemné povahy. Vedle univerzit se podobné okruhy bádání pěstují i na dalších institucích. Zde je nutno zmínit publikace, které vyšly pod Národním památkovým ústavem, jako dílo Aleny Nachtmannové *Mezi tradicí a módou: odívání v Čechách*

1 Např. Barbora HOBLOVÁ, *O švadlenách, krajkářkách, stavěčkách čepců a kytkářkách na Mladoboleslavsku*, Český lid IV, 1895, s. 302–308, 406–412; také Zikmund WINTER, *Dějiny kroje v českých zemích. Od počátku století XV. Až po dobu bělohorské bitvy*, Praha 1893.

2 Např. Libuše ONDERKOVÁ DOSTÁLOVÁ, *Dětský kroj na Podluží*, Český lid 43, 1956, s. 172–177; Irena ŠTĚPÁNOVÁ, *Příspěvek k typologii součástek středověkého oděvu*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 2, 1976, Studia ethnographica III, s. 9–22.

3 Např. Rudolf ZRŮBEK, *Příspěvek k dokumentaci vývoje odívání v regionu česko-kladském*, Kladský sborník, 1999, s. 351–379.

4 Alena NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou: odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012, s. 10.

5 Alena KŘÍŽOVÁ, *Šperk od antiky po současnost*, Praha 2015.

od renesance k baroku⁶ nebo *Šaty chodící: každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*⁷ od Mileny Hajné, a publikaci z roku 2019 zabývající se módou doby 14. a 15. století.⁸ Právě sem můžeme zařadit i recenzovaný titul, který byl vydán o rok dříve.

Celá práce je ohraničena obdobím 15. až 17. století, také ale územím západních Čech. To se může jevit jako poměrně malé, ovšem právě menší vymezený celek dává autorce možnost pracovat s textilními památkami a ikonografickými prameny, které jsou přímo regionálně zařaditelné. Lze tak sledovat odlišnosti v rámci regionů a poukázat na ně. Zaměřuje se především na vizuální a konstrukční proměnu oděvu, protože ve zvoleném období probíhala velká změna – ze středověkého člověka se stával člověk novověku, a s tím souvisely i markantní změny v oděvu, který ho halil.

Knihy je rozdělena na 4 kapitoly, závěr a katalog pramenů k poznání vývoje oděvu v západních Čechách. První kapitola nese název *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století* a je rozdělena na 7 podkapitol, z nichž první se zabývá regionem západních Čech. Zde je popsáno teritorium výzkumu a jeho dobová specifika, lze se tak

dozvědět, že se jednalo o oblast s výraznými městskými aglomeracemi a šlechtická sídla zde byla spíše menší a náležela několika rodům. Území bylo propojeno s Bavorskem a s významnými obchodními trasami, proto v něm panovaly jiné sociální podmínky než v dalších oblastech Čech a Moravy a nastíněná situace vedla k přejímání českých i německých prvků, a to i do lidového oděvu. K tomuto závěru autorka dochází i díky komparaci dochovaných předmětů a ikonografie. Zdrojem těchto pramenů se jí staly mobiliární fondy památkových objektů a muzejní sbírky. Dále se věnuje vývoji stříhových řešení, siluety a stylu, kde pracuje s jednoduchými a pochopitelnými pojmy s předpokladem základních znalostí názvosloví týkajícího se oděvů, z nichž je ale většina vysvětlena v rejstříku. Následující tři podkapitoly řeší odívání podle pohlaví nositele. Je zde k nalezení část s označením *Pro obě pohlaví*, ale i samostatně vystavěný *Pánský šatník a Dámský šatník*. Odvolává se na názorné příklady v podobě přiložených ilustrací přímo u textu, které mají řešit problém přiblížit, nebo na dochovanou ikonografii, případně textilní nálezy. Jednotlivé kusy oděvu se snaží popsat a případně i porovnat například s variantou u opačného pohlaví. Prostor je věnován dále oděvům dětí a kapitolu zakončuje část *Oděv v životě*, kde se snaží pojmut co nejvíce důležitých témat na necelých 50 stránkách. Vzhledem ke konceptu publikace, která si za úkol dala sledovat i konstrukční proměnu oděvů, se dá polemizovat nad množstvím ukázek způsobu konstrukce jednotlivých kusů, který je

6 Alena NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou: odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012.

7 Milena HAJNÁ, *Šaty chodící: Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, České Budějovice 2016.

8 Alena NACHTMANNOVÁ, *Móda v časech kříže a kalicha. Oděvní kultura v českých zemích 14. a 15. století*, Praha 2019.

sice mnohokrát popsáný, ale graficky znázorněný pouze u několika málo případů.

Druhá kapitola se jmenuje *Textilní materiály a technologie uplatňující se při výrobě látek* a v první části přináší přehled nejčastěji využívaných surovin používaných při výrobě oděvů. Zde autorka představuje samotnou surovinu, ale popisuje i celý proces a následné využití a vlastnosti výsledného výrobku. Vše je doplněno o dobové záznamy a jedná se tak o velice zajímavě zpracovanou problematiku. Co se týče materiálů a technologií, nezaměřuje se pouze na praktiky známé z území, které se stalo objektem badatelského zájmu, ale zabývá se záležitostmi známými z nejen celých Čech, ale i Evropy a poskytuje ucelený souhrn informací. Třetí obsáhlá část o technologii se opírá především o ikonografii a textilní nálezy, dobové záznamy se zde vyskytují v mnohem menší intenzitě než nejen v části o materiálech, ale i ve zbytku knihy. Rozsáhlost a postihnutí jednotlivých technik je však velmi rozsáhlé. Samotné techniky jsou demonstrovány na detailech dobových obrazů.

Čtvrtá část čtenáře seznamuje s výrobou oděvů a obuvi, řemesly spjatými s výrobou a s obchodováním. Zde je rozlišena výroba domácí, která spočívala většinou na bedrech místních žen. Ty mnohdy dokázaly

konkurovat zavedeným řemeslníkům, tedy druhé, profesionální skupině. Velmi kvalitně je zde popsána dobová situace, co se řemesla, prodeje a odbytu zboží týká. Zajímavé je také využití testamentů, kterými dokládá situaci kolem oděvů, jejich dědění, přešívání i hodnotu, stejně tak jako různá nařízení o cenách výrobků a poznámky, ze kterých se dozvídáme ceny oprav oděvů, které se stále vyplatily proti pořízení nového kusu. Tímto způsobem také přibližuje problematiku zastavování oděvů, která se týkala i majetnějších měšťanů.

Z této práce Veroniky Pilné je zřejmé, že se jedná o velmi kvalitní dílo, které ač má jasně ohraničenou oblast zájmu, tak disponuje mnoha užitečnými přesahy. Autorka využila značnou základnu ikonografických pramenů, textilních nálezů i dobových textů a podala tak čtenáři ucelený obraz. Navíc zachycuje i autentické dobové postoje, myšlenky a pohledy na záležitosti týkající se odívání a oděvů. Vyhraničené cíle práce, tedy vizuální a konstrukční proměny oděvů, se autorce podařilo vystihnout. Díky svému rozsahu a záběru se jedná o přínosné dílo pro tuto badatelskou oblast.

Daniela Klvaňová

Roman KANDA, *Český literárněvědný marxismus: Kapitoly z moderního projektu*, Brno – Praha, Host – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2021, 264 s. ISBN 978-80-275-0601-9.

Roman Kanda, editor a spoluautor několika knih, k otázce marxismu a literatury prozatím publikoval několik studií, přičemž *Český literárně vědný marxismus* je jeho

první vlastní monografií na dané téma. Na něj nahlíží z perspektivy „moderního projektu 20. století“, čímž je míněn marxismus coby „metodická reflexe literatury“, avšak

pochopitelně nejen literatury: Jak autor hned v úvodu předjímá, nelze toto téma zpracovat bez kontextu (zejména marxistické) filozofie, ani bez sociologického základu nebo politického pozadí daného období. Kromě nového pohledu na marxismus z literárněvědného a historiografického hlediska si autor klade za cíl „oddémonizování“ pojmu. Jinými slovy nakládá s marxismem jako – do určité míry – s pojmem ideologicky (čímž je míněna ideologie nejen dobová, ale i současný pohled na filozofii marxismu) neutrálním: Jde na jedné straně o pojem ideologii sice apriori obsahující, ale zároveň se jedná o dobový vědecký přístup, nikoli pouze o „nevědeckou ideologizaci literární vědy“, jež mu bývá přisuzována.

Úskalí takového přístupu se přitom přímo nabízí. Nakládát coby s neutrálními pojmy s pojmy takovými, které už jejich autoři bytostně zatížili ideologií, může se jevit jako nesplnitelný úkol. Autor si je však této překážky vědom a než se ve své monografii dostane k jádru věci (tedy k vybraným českým autorům a jejich vztahu k literárněvědnému marxismu v mnoha podobách), podrobí pojmy – jako je „hegemonie“ nebo „marxismus“ samotný – nezbytné kritické reflexi, čímž dokazuje relevanci svého přístupu. Z těchto pozic následně může vystupovat při analýzách vybraných autorů, jako například Stanislava Kostky Neumanna, jehož chápání proletářské kultury komparuje s ruským utopistou Alexandrem Bogdanovem. Jádrem, vystupujícím na pozadí těchto analýz, se ovšem stává kulturněhistorický vývoj chápání konceptů,

jakými jsou proletariát, či moderní umění a mnohých dalších.

V každé ze čtyř kapitol monografie pak postupuje lineárně po časové ose, hlavním tématem tedy na jedné straně zůstává literární věda a (zde ve výsledku poměrně upozaděné) dílo v kontextu marxistického výkladu, zároveň se však téma – zcela pochopitelně – neopírá „jen“ o literární tvorbu a její chápání, nýbrž (dalo by se říct) *vypráví příběh*, jímž doplňuje bílá místa na poli současného poznání o marxistické ideologii a filozofii. Roman Kanda zkoumá teorii a praxi marxismu v umění nejen v komparaci s jednotlivými autory (a jejich světonázorem) a s teorií, či filozofií: Zohledňuje také mnohé dobové okolnosti, jež měly na změnu paradigmatu marxismu v umění nezpochybnitelný vliv, jako například sjezd Syndikátu českých spisovatelů roku 1946, či osmý sjezd KSČ ve stejném roce. Z obou těchto událostí připomíná projevy, které dokládají chápání marxistické estetiky (a literární vědy) coby průběhu neboli – jak píše – „otevřeného projektu“. Odtud je už jen krůček ke zživotnění zmíněného, jinými slovy k připomenutí, že hovoříme-li o marxismu, nelze na něj nahlížet jako na něco „uzavřeného“, ale naopak musíme do budoucna pojem chápat (s ohledem na historický vývoj) jako stále se měnící, ustalující a cizelující se proces.

Příběh chápání marxismu pak postupuje dále k létům poválečným, kdy je kladen větší důraz na lidovou kulturu, s čímž se také ruku v ruce mění role intelektuálů: Kultura je nyní tvořena ve jménu budovatelství,

návratu k tradici a samozřejmě směřuje k marxistickému ideálu revoluce, k čemuž mají umělci sloužit coby hybná síla.

Stejným způsobem autor postupuje i v dalších částech monografie: Od tématu návratu k tradici a ne/autentičnosti literatury plynule přechází k otázce, jak rozklíčovat dobový vztah literatury ke „skutečnosti“, nebo k dějinám, přičemž zde už sama dějnotvorná snaha marxistické ideologie předjímá velmi zajímavé závěry. Zmíňme alespoň pasáže věnující se pojetí totality u strukturalistů, kde autor konfrontuje strukturalismus s útoky na tento koncept, označující sám strukturalismus za ideologii, alespoň tedy z hlediska marxistické kritiky.

Roman Kalandra ve své monografii hledá a nachází doposud neprobádané cesty k výkladu literární historie, která (dočasně) vyvrcholila „direktivním prosazováním socialistického realismu“. Jeho práce může být především příspěvkem umožňujícím nové nahlížení na moderní dějiny, což autor sám činí z pozic smělých, jež však smysluplně legitimizuje. Na literaturu ve výsledku nahlíží jako na komplexní „formy společenského vědomí“, přičemž z tohoto hlediska dílo nelze oddělit od filozofie, ideologie, a především od historického vývoje a dobových změn paradigmat.

Přemysl Krejčík

Michal PAVLÁSEK, *Z Moravy až do Velikého Srediště, Etnografické podobenství o zapomenuté náboženské komunitě*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2020, 293 s. ISBN 978-80-7325-501-5.

V knize *Z Moravy až do Velikého Srediště* se autor věnuje vzniku, vývoji a strategiím zachování homogenity české evangelické komunity v obci Veliké Srediště. Michal Pavlášek je etnolog působící na Etnologickém ústavu AV ČR (Brno). Problematice českých menšinových komunit v jihovýchodní Evropě se věnuje již řadu let a kromě Velikého Srediště, kterému se badatelsky věnuje zdaleka nejvíce, popsal i jiné obce s českým evangelickým obyvatelstvem.¹

Obec Veliké Srediště se v době svého formování a utváření svého multietnického charakteru nacházela v okrajové části habsburské monarchie, na historickém území Vojvodina. Dnes tato obec leží v Srbsku poblíž srbsko-rumunských hranic. Obec byla založena již v 18. století, tehdy zde žili Srbové a Rumuni. Svou multietnickou a multináboženskou podobu obec získala až ve století 19., a to příchodem maďarsky, německy a česky mluvícího obyvatelstva. První skupiny obyvatelstva z českých zemí

1 Michal PAVLÁSEK, *Případ Svatá Helena: (re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku*, Český lid 97, 2010, č. 4, s. 363–382; TÝŽ, *Klopodia česky zvaná Klopotín: zapomenutá*

moravská kolonizace Banátu v multilokálním etnografickém bádání, Český lid 100, 2013, č. 2, s. 149–172.

přišly ve 20. a 30. letech 19. století, ovšem tyto skupiny byly vyznání římskokatolického. Reformovaní evangelíci přišli až v 50. letech a přicházeli z jižní Moravy. Příchod všech skupin obyvatel byl motivován stejnými důvody, a to hospodářsko-sociálními. Monarchie plánovaně osidlovala prázdné prostory po ustupující Osmanské říši, a proto zde bylo možné velice výhodně pořídit úrodnou půdu.

Východiskem publikace je dizertační práce autora, která byla na Ústavu evropské etnologie FF MU obhájena v roce 2013.² Avšak toto není první publikace, která vyšla z autorovi dizertace. Již v roce 2015 autor vydal monografii *S motykou a Pánem Bohem*,³ kde historii české evangelické komunity ve Velikém Središti představuje na základě vyprávění jedné z nejstarších obyvatelk. I když obě práce vycházejí z autorovi dizertační práce a obě se zabývají českou evangelickou komunitou ve Velikém Središti, jejich podoba je velmi rozdílná. Zatímco první monografie je postavena na poutavém vyprávění narátorky se základním historickým kontextem a zřetelným metodologickým ukotvením, druhá publikace se orientuje především na metodologii, rozbor pramenů a práci s *informacemi* v duchu současných trendů bádání. Tím je publikace určena pouze vědeckému a poučenému publiku.

Kapitoly jsou tvořeny formou jakýchsi podobenství, která představují tematické bloky „příběhu Središťanů.“ Podobenství o historickém pozadí příchodu Moravanů a vývoji reformovaného sboru ve Središti jsou popisného rázu, ostatní jsou zpracovány spíše interpretačně a analyticky. Jedná se o podobenství věnující se působení misijních farářů z Československa od 20. do 40. let 20. století, podobenství analyzující postupný zánik sboru, podobenství o překonávání diskontinuity nově zformovaného společenství, podobenství zachycující předávání migračního narativu, podobenství o kulturní a komunikativní paměti a podobenství o evangelické identitě Središťanů. Obecným cílem všech témat je identifikace kulturních zdrojů, ze kterých Središťané vytvářeli svoji identitu a kolektivitu.

Výraznou stránkou práce je její detailní metodologické uchopení. Autor hned v úvodu knihy poukazuje na užívání terminologických nepřesností, jež vedou k zjednodušenému náhledu na problematiku „krajanství“ a které po několik generací matou laický i vědecký diskurz. Již samotné označení „*krajané*“ je podle autora potřeba podrobit jisté kritice. Tento termín užívaný od dob první republiky označuje osoby českého původu žijící za hranicemi České republiky, které jsou vnímány jako trvalá součást národa. Toto označení v sobě nese silný národně-uvědomělý podtext, protože na příslušníky menšinových enkláv nahlíží skrz etnické měřítko. Ovšem toto měřítko není přirozenou součástí *krajanských* komunit, bylo jim dodáno „uměle“ po vzniku

2 TÝŽ, *Promýšlet Veliké Srediště: Etnologická brkoláž sociokulturních aspektů života krajanů v jižním Banátu*, Brno 2013. Dizertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Ústav evropské etnologie.

3 TÝŽ, *S motykou a Pánem Bohem: Po stopách českých evangelíků ve Vojvodině*, Brno 2015.

Československa. Do té doby komunity představovaly jakési *etnicky indiferentní skupiny* vystěhovalců.

Menšinové komunity se totiž mohly identifikovat i na jiných principech než podle hlediska etnického/národního/jazykového. Jedním z nich je právě religiozita/konfesionalita. Proto autor o evangelících českého původu ve Velikém Središti hovoří jako o Središťanech a ne jako o *krajanech*. Bádání migračních procesů je celkově dle autora poznamenáno *metodologickým nacionalismem*, který vychází z předpokladu, že státy a společnosti v nich jsou přirozenou formou uspořádání.

Kromě upozorňování na determinaci výzkumů metodologickým nacionalismem autor pracuje i s dalšími významnými poznatky moderního bádání. Je zde pracováno s orální historií, díky níž byl identifikován migrační narativ komunity, který představuje důležitý moment narátorských výpovědí a je jakýmsi tmelem komunity. Dále jsou samozřejmě zahrnuty paměťová studia, kdy je aktivně využíván koncept kulturní a komunikativní paměti. Zajímavá je identifikace tzv. Vansinovy paměťové plovoucí proluky na třech generacích Središťanů. Vansinova paměťová plovoucí proluka je místo ve vyprávění narátorů, které při interview nebývá popisováno. Při porovnání více generací se tato vynechaná místa objevují v jiném časovém horizontu, čímž se proluka stává pohyblivou a „plave“.

I když je publikace především výsledkem etnologického bádání, může být velmi přínosná i na poli etnografickém,

antropologickém, sociologickém a především historickém. Kromě metodologické stránky jsou totiž témata historického pozadí migrace a vývoje reformovaného sboru velice precizně zpracovány. Práce je postavena nejen na mnoha výpovědích narátorů, ale především na široké bázi pramenů. Prameny nacházející se na českém území jsou zastoupeny pouze jedním fondem z Ústředního archivu Českobratrské církve evangelické, další využitě prameny jsou výhradně zahraniční, a to z území Chorvatska, Rumunska a Srbska.⁴ Do pramenů na srbském území jsou zahrnuty materiály okolních nebo vyšších orgánů církevní správy, materiály obecní samosprávy a samozřejmě s nejzásadnější výpovědní hodnotou materiály vzniklé z činnosti samotného reformovaného sboru.

Jak již bylo výše naznačeno, *Z Moravy až do Velikého Srediště* není prací představující oddechové čtení pro širší laickou veřejnost jako tomu bylo v případě autorovi předchozí publikace. Zájemci o tuto knihu by se měli pohybovat mezi dobře poučenými laiky či odborníky. Avšak monografie přináší mnoho profesionálně zpracovaných poznatků a původních informací, které nejen téma vystěhovalectví a českých *krajanských* komunit potřebuje.

Gabriela Krejčová Zavadilová

⁴ Archiv Svazu Čechů v Chorvatsku v Daruvaru; Diecézní archiv Temešvár.

Pavel HÁJEK – Martin BOŠTÍK – Václav RUML (eds.), Jan Boštík: *Mladočovské Jericho. Kolektivizace jedné vesnice, Praha – Litomyšl, Kodudek – Regionální muzeum v Litomyšli 2021, 458 stran. ISBN 978-80-906311-7-5.*

V polovině roku 2021 vydaná publikace s titulem *Mladočovské Jericho* přináší čtenářské veřejnosti velmi zajímavý osobní pohled a svědectví událostí, které postihly český venkov v důsledku politických změn po roce 1948. Ačkoli jde o velmi kvalitně zpracovanou historicko-kritickou edici memoárového textu, rozhodně necílí pouze na odbornou čtenářskou veřejnost. Ličební průběhu násilné kolektivizace v obci Mladočov na Litomyšlsku je nečekaně podrobné, plné drobných detailů zachycujících střípky osudů jednotlivých obyvatel a jejich nesouhlasu, odporu a posléze rezignaci ve vztahu k násilně nucovanému „novému družstevnictví“. Všechny tyto detaily vytvářejí poutavou mozaiku, jež v celé šíři charakterizuje tragédii zániku tradičního způsobu života venkovského obyvatelstva a rolnického stavu jako takového.

Trojice editorů, která se rozhodla publikovat osobité paměti Jana Boštíka (1903–1981), ho označuje za lidového písmáka a přirovnává ho k osobnostem typu Františka Jana Vaváka či jiných lidových kronikářů 18. a 19. století. Nutno připustit, že toto přirovnání je více než na místě. Podobně jako oni i Jan Boštík byl výjimečnou osobností, která ve svém prostředí poněkud „vybočovala“ nejenom svým vzděláním a všeobecným rozhledem, ale především zájmem pozorovat a posléze i popsat dění kolem sebe. V prostředí malé východočeské vsi

byl rozhodně výjimečnou osobností. Jeho rozhodnutí písemně zachytit události, jichž byl nechtěným, ale vnímavým účastníkem, představuje pro dnešní badatele vítaný počin. Paměti napsal se zhruba dvacetiletým odstupem, někdy v 70. letech. Přináší poutavý a velmi cenný osobní pohled na přelomovou dobu, která zcela proměnila tvář (nejenom) místní krajiny a rovněž způsob hospodaření a (každodenní i sváteční) život místního obyvatelstva.

Jan Boštík se narodil 9. června roku 1903 v Mladočově. Kdyby záleželo pouze na něm, stal by se spíše učitelem, nicméně byl jediným synem svého otce, který se dožil dospělosti, a tak se musel stát jeho nástupcem. Ve třicátých letech začal hospodařit na cca deseti hektarech orné půdy, které patřily k rodnému statku. A v té době se také oženil s Anastázií rozenou Nádvořníkovou ze sousedního Chotěnova. Zvědavý a sečtělý mladík působil v místních spolcích (Sdružení katolické mládeže, Jednota Orla československého) a byl rovněž velmi aktivní ve skupině divadelních ochotníků. Jako vzdělaný samouk vybudoval slušně zásobnou soukromou knihovnu (340 svazků), kterou otevřel širší veřejnosti. Jeho umělecké a kulturní zájmy dokresluje kromě vlastních literárních pokusů i např. přátelství s malířem Václavem Boštíkem z nedalekého Horního Újezda (1913–2005) či rektorem piaristické koleje v Litomyšli Františkem

Ambrožem Strítěským (1912–1989) a rovněž jeho post dopisujícího spolupracovníka Československé společnosti archeologické. Živě se však zajímal i o hospodářské dění. Stal se členem dozorčí rady mladočovské kumpeličky a byl aktivní v dalších veřejně prospěšných činnostech. Množství spolků, resp. kulturních i hospodářských aktivit (včetně např. kumpeličky) bylo v prostředí nevelké farní obce ostatně personálně velmi úzce propojeno. Jan Boštík byl zároveň i obecním zastupitelem a jako člen Československé strany lidové na lokální úrovni též politicky aktivní.

Své paměti nedatoval. Nicméně podle zjištění editorů je začal psát někdy v 70. letech. Text započal slovy: „Jako člen rolnického stavu, chtěl bych zde věrně zachytit vše, co jsem prožil v posledních letech jeho existence. Jak byl uveden do pohybu krumpáč, kterým bylo rozkopáno a zničeno vše, co po dlouhá staletí tu žilo a se osvědčilo.“ (s. 11) Vedle odhodlání podat svědectví tím jasně vyslovil nesouhlas s politickým a společenským vývojem a rovněž s ustanoveními, která byla po roce 1948 uváděna v platnost. Již v úvodních řádcích (a stejně tak i v celém dalším textu) je jasně patrné, že si dobře uvědomoval absurditu zločinného režimu, který se navzdory probíhajícímu útlaku velké části obyvatelstva snažil sebe sama prezentovat v dobrém světle a vytvářet o sobě iluzi obhajitele pravdy.

Už v úvodu se musí čtenář začít sám sebe ptát, zda je to ironická nadsázka nebo vědomí vlastní morální hodnoty, která autora přiměla k tomu odkazovat se na dobová

nařízení a požadavky vládnoucího establishmentu týkající se kronikářství a písemných svědectví. Na straně 11 např. Jan Boštík píše: „S opravdovou ochotou bych také rád uspokojil přání hlavy státu volající po pravdivém obraze naší vesnice.“ Odvolával se přitom na vyjádření prezidenta Antonína Novotného z 24. dubna 1964. Jan Boštík měl široký rozhled a dobré znalosti veřejného dění, rovněž se orientoval v dobové legislativě. S tímto faktem je čtenář jeho paměti konfrontován poměrně často. Svůj záměr vytvořit „pravdivý obraz“, tj. podle vlastních morálních zásad, a tudíž bez klamně rétoriky komunistické propagandy, která už prostoupila média (tisk, rozhlas) a byla běžně artikulována i úřady, rozhodně vnímal jako oprávněný. I proto se odvolává na dobové legislativní normy a oficiální prohlášení. Vzniká tak text, který dobře odráží absurditu doby i autorovo vnímání této absurdity, neboť každý badatel, který měl v ruce jakýkoli oficiální text z dané doby, dobře ví, jak moc je tam režim buď otevřeně vychvalován (jednalo-li se o jeho přívržence), nebo případně vůbec nereflektován (pokud s ním nesouhlasili). Ve snaze poukázat na nesmyslnost a faleš poměrů, kterým v 50. letech 20. století museli čelit obyvatelé (nejenom) jeho rodné obce v úvodu rovněž napsal: „Třebaže nyní nejsem obecním kronikářem, rád bych vyhověl směrnicím o vedení obecních kronik (Ministerstvo informací a osvěty 30. listopadu 1950 bod 6): *Kronikář je povinen pravdivě, věrně zapisovat události v obci, hlavně ty, které vystihují účast obce při budování socialismu.*“ (s. 11) Citoval

také slova režimem protěžovaného básníka Ivana Olbrachta „[...] špatný člověk, který nedovede bojovat za to, co miluje, a proti tomu, co nenávidí“ i oblíbené historické postavy mistra Jana Husa „Mluv pravdu! Haj pravdu!“

Text paměti má velmi specifickou podobu. Autor se nechal inspirovat biblickým textem a popis událostí z let 1950–1959 rozčlenil do sedmi kapitol, podobně jako obléhání Jericha trvalo sedm dní. Struktura paměti (nikoli text samotný) tak má ráz starozákonního podobenství, kde je marná snaha obránců nakonec přemožena a oni se musí smířit s nucenou nadvládou. Vyjadřovací prostředky jsou velmi pestré. Jan Boštík využívá svých znalostí regionální i obecné historie, Písma, dobové i starší legislativy, zemědělského hospodaření a hojně z nich čerpá při vyjadřování svých myšlenek a argumentů. Na straně 120 charakterizuje události do roku 1853 takto: „Čtvrtý den nerovného zápolení končí.“ A pokračuje dál: „Černé mraky valící se po obloze jako by padaly na vesnici mezi obránce. Dnes – jako zemědělci – chápeme a plně prožíváme bolestný výkřik litomyšlského kazatele českých bratří z konce 16. století: *„V Litomyšli a na tom panství ani svobůdky [...] není. [...] Ti Ouředníci jako jestřáby [...] proletují, a kdež by mohli které polapit, ty pokutují.“* Často se v textu můžeme setkat s různými metaforickými obraty a přirovnáními. Výrazy jako „zbrojnoš“, „vrchnost“, „šatlava“ v souvislosti s představiteli nového establishmentu a jejich nástroji působí někdy úsměvně, jindy až mrazivě.

Boštíkovi memoáry rozhodně nejsou jenom svědectvím zániku rolnického stavu. Autor se nevyhýbá ani jiným otázkám a životním okolnostem, které doznaly změn a byly z jeho pohledu důležité. Jako hluboce věřící člověk nemohl souhlasit s potlačováním náboženského života a výchovy. Věnoval pozornost různým agitačním snahám majícím za cíl vymanit obyvatele ze zajetí „náboženských předsudků. Na straně 117 např. píše: „S[oudružka] ředitelka [místní školy – pozn. JS] si umínila, že dostane Mladočovské z tmářského objetí do oblasti světlých zítřků v socialismu. [...] Nadšeně předčítá výňatky z díla [...] sovětského spisovatele Fedějeva Mladá garda. [...] Posluchači nudně zívali a podřimovali. Ani jednu knihu neprodala.“ S nelibostí Boštík dále popisuje, jak byla zakázána obvyklá mikulášská nadílka ve škole a zároveň prodej perníků či jiných produktů zobrazujících sv. Mikuláše. Místo toho jsou do škol zaváděny slavnosti s dědou Mrázem (s. 120). Rovněž tradiční výuka náboženství je silně potlačována – Boštíkovi memoáry podávají svědectví o různých formách šikany, přesvědčování a nátlaku, kterým museli čelit rodiče, kteří se rozhodli přihlásit své děti na náboženskou výuku. „Protináboženská hysterie nezná mezí,“ píše např. na s. 127 a popisuje, jak mnozí věřící v důsledku zastrašování rezignovali a přestali svou víru praktikovat. A zároveň přidává zamyšlení nad tím, jak se komunistická propaganda snaží vnutit lidem nové ideály a dogmata poplatná vlastním politickým cílům. „Rudá církev: okopírování církve

boží,“ tvrdí (s. 128). „Čemu se věřilo včera, dnes může být i ohavný blud. [...] Věřiti budeš, co politika dnes za pravdu uznává, naprosto a slepě [...]. Osud zatracenců je zpečetěn léty či doživotním žalářem nebo i utracením života. Ten je připraven oportunistickým úchylkářům, pravicovým žvlům atp.“ popisuje dále její principy.

Kromě popisu průběhu nesčetných přesvědčovacíh a osvětových schůzí, šikanování prostřednictvím neustálého navyšování zemědělských dodávek, které měly přesvědčit zatvrzelé odpůrce o výhodách socialistického hospodaření, se Jan Boštík rozhodně nevyhýbá ani tragédiím, které zasáhly jednotlivé rodiny z Mladočova. Otevřeně např. popisuje, jak se agitátoři dlouho marně snažili najít slabé místo (tj. hospodáře, který by neplnil a mohl být totiž označen některou ze stigmatizujících nálepek „vesnického boháče“ či „kulaka“), až se nakonec uchýlili k tomu, že jednomu z hospodářů, který začal ztrácet schopnost plnit dodávky, odebrali starší ze dvou dcer pod záminkou, že se o ni rodiče špatně starají a nejsou ji schopni zabezpečit. Posléze svůj nátlak vystupňovali odebráním mladší dcery, aby tak rodiče zlomili a zároveň ponechali v Mladočově zcela bez dětí jako odstrašující případ pro ostatní obyvatele. Jednomu z klíčových momentů, kdy otec (dočasně) zabránil odebrání mladší dcery, věnuje Boštík rozsáhlý prostor, když barvitě líčí jeho vyprávění (s. 196): „[...] zařval jsem na ně: *„Ukradli jste mně Martičku, [...] ale tuhle mně nevyrvete [...] Raděj se dám zastřelit [...] Střilejte bestie! Střilejte! Já*

se smrti nebojím.“ Jeho neštěstí líčí Jan Boštík ve svých memoárech jako tragický osud člověka, kterého zločinný režim použil k naplnění svých cílů jako nástroje zastrašování ostatních rolníků bránících se vstupu do JZD. Byť to z textu nevyplývá někdy prvoplánově, je zřejmé, že při psaní pamětí dokázal vnímat složitost soustavy aktérů zločinného režimu a vnímat nelegitimní jednání v jeho konkrétních aspektech.

Ve svých pamětech věnuje pozornost i dění na politické scéně a reflektuje rovněž monstrprocesy 50. let, které zjevně chápal jako další nástroj útlaku a zastrašování, tentokrát v celostátním měřítku. Zmiňuje se rovněž o situaci duchovenstva, které muselo ve složité době čelit řadě nepříjemných výzev. Případ faráře Toufara nijak obsáhle nepopisuje (některé aspekty jeho tragického osudu mu ostatně nemohly být známy). Nicméně problémům, s nimiž se potýkali duchovní v jeho regionu, věnuje značný prostor. Zmiňuje např. případ odsouzení faráře Čiháka z nedalekého Dolního Újezda, který byl násilím donucen přiznat se k činu, který nespáchal (požár družstevního teletníku). A dále píše i o duchovních, kteří měli být zdiskreditováni odsouzením za údajné poměry s ženami ze svých farností.

Memoáry jsou rovněž cenné tím, že díky svému podrobnému líčení událostí a rolí jednotlivých účastníků dobře zachycují mechanismy, jež režim používal k výkonu moci, kontrole obyvatelstva a vytváření různých forem teroru. Mapují vytrvalou byť spíše živelnou než systematickou snahu

o rozvrácení susedských vztahů a stávajících forem spolupráce a nastolení nového systému, v němž by jak zemědělská činnost (tj. produkce potravin) tak i každodenní život venkovského obyvatelstva byl začleněn zcela pod kontrolu vládnoucího establishmentu.

Rozsáhlé memoárové dílo Jana Boštíka doplnila trojice editorů podrobným poznámkovým aparát, který je zařazen za ním na stranách 296–336, aby nebyla narušena integrita editovaného textu. Čtenáři pomáhá orientovat se v místních i dobových reáliích, identifikovat aktéry komunistického režimu, odlišit od sebe jednotlivé obyvatele Mladočova, kde je četný výskyt stejných příjmení, rozumět osobitým výrazům Jana Boštíka a nářečným prvkům, a pochopit ty části textu, kde autor píše o zemědělském hospodaření. Je nesporné, že jde o velmi důkladně vypracovaný poznámkový aparát, který rozhodně přispívá k celkové kvalitě náročného edičního počinu. Tento počín je ostatně sám o sobě velmi přínosný, neboť (jak autoři sami píší v úvodu) k tématu násilné kolektivizace již sice vzniklo množství hodnotných studií, nicméně paměti Jana Boštíka rozhodně zpochybňují představu o tom, že vše podstatné už bylo řečeno. Ediční poznámka shrnující zásahy editorů do textu memoárů a dalších dobových textů je zařazena na stranách 451–452.

Ačkoli by se dalo diskutovat i o jiných podobách členění publikace, té stávající nemohu nic vytknout. Po předmluvě jednoho z editorů je zařazen samotný text paměti a hned za ním poznámkový aparát. Poté následují dvě studie – životopis autora paměti

Jana Boštíka a popis okolností a průběhu násilné kolektivizace v Mladočově. Jde o dobře zpracované odborné texty, jejichž zařazení rozhodně publikaci sluší. Čtenář má možnost se bezprostředně po přečtení osobního svědectví Jana Boštíka seznámit vysvětlením s dalšími okolnostmi, a hlouběji tak pochopit popisované tragické události. Tyto studie jednoznačně zvyšují hodnotu publikace jako odborné edice historického dokumentu. Posléze jsou zařazeny edice dalších rukopisných textů – dva dopisy Josefa Lenocha z vězení (onoho zkoušeného otce, jemuž režim odebral děti, aby zastrašil obyvatele Mladočova a okolí) a dvě povídky Jana Boštíka „Poslední den výkupu“ a „Vo kritice a hmotným zájmu“, jež jsou dalším svědectvím o událostech v Mladočově 50. let, resp. obsahují zamyšlení Jana Boštíka nad nimi. Tyto texty jsou rovněž doplněny vysvětlujícími poznámkovým aparát.

Celkově kvalitnímu dílu mohu vytknout jen dvě drobnosti. „Burák“ není místní výraz pro červenou řepu, jak editoři uvádějí v poznámkovém aparátu (pozn. č. 313, s. 330), nýbrž pro krmnou řepu. Jde o nářeční výraz užívaný v některých oblastech východních Čech (viz Český jazykový atlas, dostupný online z URL: < <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/heslo/3/118> >, [cit. 3. 12. 2021]). Grafická podoba obsahu tak, jak je na straně 455 uvedena, nepůsobí úplně přehledně. Na první pohled není patrné, která část publikace obsahuje samotnou edici paměti a dalších dokumentů (povídky Jana Boštíka a dopisy Josefa Lenocha z vězení) a kde se jedná o doprovodné odborné studie. Trochu

problematičtější se ovšem jeví skutečnost, že se autoři publikace nijak nevyhranili vůči starší edici pamětí Jana Boštíka (Jana VÁCHOVÁ (ed.), *Kronika kolektivizace malé vesnice. Zápisky mladočovského rolníka Jana Boštíka o životě v letech 1945–1959*, Praha 2008). Nevysvětlují, zda a nakolik se oba texty liší. Pouze konstatují, že jejich edice vznikla na základě práce s originálním rukopisem pamětí. To je nicméně smysluplný a vhodný přístup, neboť pokud chtěli svou práci udělat kvalitně, museli pracovat s originálem.

Je obecně známým faktem, že písemné prameny jsou nezbytné pro odbornou

historickou práci. Jejich zpřístupňování formou historicko-kritických edic je tedy jednoznačně přínosné, neboť tuto práci podstatně usnadňuje. Jsou-li kvalitně udělané (a to je i případ *Mladočovského Jericha*), mohou představovat důležitý zdroj informací pro poznání naší minulosti. Memoáry Jana Boštíka byly psány s cílem podat promyšlené a komplexní osobní svědectví o nelehké době. Autoři publikace dokázali tento záměr nejenom respektovat, ale dalšími studii možná ještě podtrhnout.

Jana Stráníková

Jan KILIÁN, *Plukovník, rebel a zbožná vdova. Bleylebenové v Čechách 17. století*, Praha, Vyšehrad 2020, 283 s. ISBN 978-80-7601-421-3.

V poslední době se do popředí zájmu historiků dostávají osobnosti, které dříve stály na okraji jejich badatelského zájmu. Jednalo se především o společensky níže postavené cizí šlechtice, kteří byli spojováni s pobělohorskými událostmi, především pak majetkovými konfiskacemi a samozřejmě i rekatolizací. Revidování pobělohorské doby přispělo k většímu zájmu historiků, jejichž publikace vyvrací, dříve stereotypní, pohled na tuto „cizí šlechtu“ novými výzkumy a poznatky. Ve stínu velkých vojevůdců třicetileté války a šlechticů té doby jako byl Albrecht z Valdštejna, Jan Matyáš Gallas, Baltasar de Marradas a další, se však odehrávaly životní příběhy jedinců, do kterých se podařilo nahlédnout až podrobným zkoumáním archivních materiálů.

Jedním z těchto šlechticů byl i nizozemský rodák Alexandr Regniers z Bleylebenu. Do Českých zemí přišel již za vlády Rudolfa II. a podobně jako i další šlechtici, kteří za stavovského povstání zachovali věrnost Habsburkům, se ve dvacátých letech 17. století dočkal svého záchranného mocenského vzestupu. Stoupal žebříčkem až do hodnosti plukovníka a byl povýšen do baronského stavu (svobodný pán), získal prostorný malostranský dům pod Pražským hradem a během pobělohorských majetkových konfiskací se stal pánem na severočeských Soběchlebech, Všebořicích a Bukově.

Jak sám autor ve své knize uvádí, tak životní příběhy rodu Bleylebenů byly zatím historiografií opomíjené. On sám se s rodem Bleylebenů patrně blíže seznámil již

při jeho práci s pamětmi krupského měšťana a koželuha Michela Stüelera, který měl s Karlem Maxmiliánem z Bleylebenu, synem Alexandra Regniera, negativní zkušenosti.¹ Autor tak ke svým předchozím pracím věnovaným jak jednotlivcům,² tak i celým šlechtickým rodům,³ nově přidal životní příběhy Bleylebenů první poloviny 17. století. Na vysoké úrovni je v knize prezentována autorova heuristika. Publikace je produktem jeho rozsáhlé a pečlivé badatelské činnosti v mnohých domácích i zahraničních archivech. Text doprovází obsáhlý poznámkový aparát, který je umístěn za závěrem. Z pera Jana Kiliána tak dostáváme publikaci velmi dobře dokumentující bleylebenovskou stopu v českých dějinách.

Recenzovaná kniha je rozčleněna do čtyř hlavních logicky na sebe navazujících kapitol. Uvozuje jí kapitola *Otec: Alexandr Regniers z Bleylebenu*, v názvu knihy vystupuje jako *Plukovník*. Následuje část *Syn: Karel*

Maxmilián z Bleylebenu, věnovaná nezkrotnému potomku a *Rebelovi*. Předposlední kapitola *Matka: Anna Marie Bleylebenová z Pichelberka*, popisuje životní osudy Alexandrovny družky, maminky Karla Maxmiliána a po smrti manžela také *Zbožné vdovy*. Epilogem je pak kapitola věnovaná mladší *Jakubově linii*, která přetrvala do současnosti.

V první kapitole o Alexandrovi Regniers z Bleylebenu jsou čtenáři seznámeni s historií rodu Bleylebenů a Alexandrovým vzestupem. Autor v knize detailně analyzuje jeho zapojení do pobělohorských konfiskací, během kterých si finančně polepšil skoupením konfiskovaných panství Soběchleby a Všebořice. Do dobových souvislostí také zasazuje jeho smělou kořistnickou výpravu do Saska, a rovněž se zabývá i Alexandrovými společenskými kontakty coby dvorského válečného rady.

Alexandrův syn Karel Maxmilián z Bleylebenu, jemuž je věnována druhá kapitola, utkvěl v paměti krupského měšťana Michela Stüelera (město Krupka se nacházelo v sousedství Bleylebenovských panství, kde právě pobýval i Karel Maxmilián) jako *mordýř*, *cizoložník* a *ochlasta*. Mladý Bleyleben byl během svého krátkého života (1616–1648) velice problematický, často pil a nejednou se projevila jeho násilnická povaha. Několikrát se zapletl do šarvátek a potyček, které končily tragicky, svým koněm srazil a usmrtil nevinného chlapce či například nechal svými loveckými psy roztrhat psa zmiňovaného měšťana Stüelera. Roku 1647 dokonce v podnapilém stavu

- 1 Michel STÜELER, *Paměti krupského měšťana Michela Stüelera (1629–1649)*, ed. Jan Kilián, Teplice 2013; Jan KILIÁN, *Příběh z doby neobyčejného šilenství: život a svět krupského koželuha Michela Stüelera za třicetileté války*, Praha 2014.
- 2 Jan KILIÁN, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu: život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005; TÝŽ, *Jan Beck: 1588–1648: císařský generál, lucemburský guvernér a svobodný pán z Kokořinska*, České Budějovice 2014; TÝŽ, *Martin Maxmilián z Golče (kolem 1593–1653): císařský generál ve víru třicetileté války*, České Budějovice 2010; TÝŽ, *Martin Průšek z Prušova: studie životopisná a edice hejtmanského kopiáře z let 1611–1614 (1616)*, Praha 2007.
- 3 Jan KILIÁN, *Anbanterové z Rozndorfu: tři generace kašperskohorských měšťanů na přelomu věků*, České Budějovice 2017; TÝŽ, *Kropáčové z Krymlova*, Mělník 2007.

zavraždil v Krupce svého soběchlebského pásaře Broscheho a o necelý rok později se pokusil defenestrovat i tamního faráře. Není tedy divu, že stejně jak tragicky žil, tak i předčasně bezdětný Karel Maxmilián nakonec zemřel.

Zmiňme na tomto místě příklady dalších plukovníckých synů. Na jednoho autor v knize sám poukazuje a sice mladého Wolfa Adama z Pappenheimu. Syna hrdiny od Lützenu Jindřicha Gottfrieda z Pappenheimu, jenž žil podobně zhýralým životem jako mladý Bleyleben. Jak zaostával za slavnými činy svého otce, tak byla vidět jeho přílišná přichylnost k alkoholu, časté rvačky, potyčky a souboje, které se mu nakonec také staly osudnými. Není se tedy čemu divit, že tito dva mladí muži k sobě měli velice blízko. Ačkoliv prozatím nemáme o jeho životě příliš mnoho informací, tak se podobným životním stylem vyznačoval i syn císařského plukovníka Guillerma Verduga, Francisco III. Verdugo, kterého lidé popisovali jako *zhýralce, alkoholika a šilence*.⁴ Všichni tři pak skončili svůj život neslavně, zemřeli předčasně a bezdětní.

Nejrozsáhlejší kapitola (cca 70 s.) je věnována životu *Zbožné vdovy* Anně Marii Bleylebenové, rozené Pichlové z Pichelberka (1595–1665). Anna Marie prožila většinu svého života v malostranském domě v Praze. Větší množství informací se o ní ale

dovídáme až poté, co se i přes tragickou smrt syna (1648) a manžela roku 1649 nestáhla do ústraní, ale zůstala nadále společensky velice aktivní dámou. Oděna v černém se účastnila různých akcí v Praze a obratně spravovala pozůstalý rodinný majetek. Nechala například opravit Švédy vydrancovaný malostranský dům a pozvedla i válkou zpustošená a opuštěná severočeská panství Soběchelby a Všebořice. Nezapomínala ani na bohosudovský kostel Panny Marie Bolestné, ve kterém nacházela útěchu v nelehkých chvílích jejího života, a kde nakonec předčasně spočinul i její syn. Kostel finančně podporovala a ve své závěti tamním jezuitům dokonce odkázala celé soběchlebské panství.

Závěrečná čtvrtá kapitola je věnována mladší rodové větvi Bleylebenů žijící dodnes. V ní se bleylebenovský rod vrátil do Habsburské monarchie v průběhu 18. století a zanechal zde nesmazatelnou stopu. Jejich životní příběhy, jak sám autor své kolegy vyzývá, by si do budoucna zasloužili vlastní publikaci.

Recenzovaná kniha zapadá do trendu současné historiografie, která pomalu vyvrací negativní pohled a absolutní fakta o nepřátelské a cizácké vrchnosti, která se v českých zemích usadila a obohatila na úkor domácí české šlechty. Tematicky vyplňuje prostor každodenního života nižší šlechty (svobodný pán/baron) v pobělohorské Praze a na severočeských panstvích. Díky životním příběhům vhodně zasazeným do dobového historického kontextu nám Jan Kilián přibližuje atmosféru těchto nelehkých časů. Autor čtenáře často v textu oslovuje

4 Martin ZELENÝ, *Verdugové a česká šlechtická společnost ve dvacátých letech 17. století. Pobělohorské konfiskace pohledem korespondence Baltazara Cigogny Guillerma Verdugovi*, Pardubice 2021, s. 108–109 (= diplomová práce ÚHV UPCE).

prostřednictvím kladených otázek, čímž je vtahuje do knihy a vybízí nad položenými otázkami přemýšlet a hledat odpovědi. Kniha si dozajista najde své čtenáře nejen mezi odborníky, ale i mezi laiky, které toto období

láká a zajímá. Její popularizaci by mohlo pomoci také to, že je psaná velice čtivým jazykem.

Martin Zelený

Konference Církve a krize v průběhu staletí, 8. – 9. listopadu 2021, online

Na počátku listopadu uspořádalo Výzkumné centrum pro církevní a náboženské dějiny ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou UK a Historickým ústavem AV ČR konferenci nazvanou *Církve a krize v průběhu staletí*. Na konci roku 2021, který byl na konferenční setkání vlivem covidových opatření dosti chudý, tak dostali badatelé možnost prezentovat výsledky svých nejnovějších výzkumů. Avšak i v tomto případě bylo nakonec nutné kvůli zhoršující se epidemické situaci zaměnit klasický konferenční formát za online jednání na platformě Zoom. Navzdory tomu se organizátorům podařilo vytvořit přijatelné prostředí jak pro referující, tak také pro účastníky diskuze. Dík za to patří především moderátorům jednotlivých bloků a rovněž prof. Jiřímu Mikulcovi, který po celé dva dny přívětivě dohlížel na hladký průběh konferenčního jednání.

Program konference byl výsledkem selekce z téměř čtyřiceti přihlášených příspěvků, z nichž nakonec organizátoři vybrali více než dvacet a ty rozdělily do dvou tematických bloků, přičemž každý blok zahrnoval jeden konferenční den.

Do bloku nazvaného *Krize a církevní instituce* byly zařazeny referáty časově

ukotvené především ve 20. století, pouze tři z těchto příspěvků se dotýkaly období středověku a raného novověku (přednesli je Pavel Kubín, Petr Honč a Iveta Coufalová). Jednoznačně převažovaly referáty týkající se úlohy papežství ve 20. století (Marek Šmíd, Eva Vybíralová), otázky postavení církve a jejího vztahu ke státu v období nacistické (Martin Jindra, Miroslav Kunštát) a komunistické diktatury (Peter Borza, Stanislava Vodičková) a pozornost byla věnována i reakci církve na sociální problémy v období velké hospodářské krize (Markéta Doležalová).

Druhý blok byl nazván *Krize a náboženské ideje, reformy, myšlení*, zde již bylo časové rozpětí referátů variabilnější počínaje pozdní antikou a konče polovinou 20. století. Téma příspěvků byla rozkročena velmi široce, pozornost byla věnována formování církevní struktury v pozdní antice a raném středověku (Martin Šenk, Václav Drška), otázce řešení krize církve na konci 15. století (Martin Dekarli) a problematice konfesionalizace a papežství v raném novověku (David Radek, Petr Vorel, Radmila Prchal Pavlíčková, Tomáš Černušák). Pro období 19. a 20. století byla pojednána problematika dotýkající se reakce církve na proces sekularizace

a modernizace společnosti (Michal Sklenář – Radek Martinek, Hana Stoklasová) a reakci církevních struktur na problémy související s nástupem nacismu (Michaela Lenčěšová, Peter Moreé). Velmi zajímavý byl poslední referát, či spíše úvaha Tomáše Petráčka nad různými významy pojmu církevní krize v dějinách a jeho konotacemi v současném světě. Tento příspěvek přešel volně do závěrečné diskuze, během níž byla diskutována zejména komplikovaná religiozita moderní společnosti a otázka respektování církevních tradic v moderním světě. Konference pak byla uzavřena shrnutím Jaroslava Šebka.

Pokud bychom měli na základě konferenčního jednání zhodnotit, kterým směrem se ubírá současné bádání v oblasti církevní dějin, pak nelze než říci, že těžiště výzkumů je časově situováno do období 19. a 20. století, přičemž tematicky je největší pozornost věnována postavení církví a věřících v období totalitních režimů. Zájemci o církevní dějiny se mohou těšit, že prezentované příspěvky budou v tištěné verzi publikovány v časopisech, které vydává Historický ústav AV ČR.

Hana Stoklasová

Karel Bonaventura Buquoy, vojevůdce a jeho doba očima historiků v Nových Hradech, 25. – 27. 11. 2021

Již téměř dva roky probíhá na česko-rakouském pomezí série kulturních, společenských a vzdělávacích akcí, kterou si lidé v oblasti, geograficky zhruba vymezené někdejšími statky rodu Buquoyů, připomínají činnost a přítomnost právě tohoto rodu v minulosti jejich kraje. Jedním z hlavních nositelů projektu „Buquoyský rok aneb působení šlechty na pomezí Čech a Rakous“ je město Nové Hradky, s buquoyským rodem spjaté coby jejich hlavní venkovské sídlo několik staletí, od roku 1620 až do konce druhé světové války. Je v tom proto notný kus záměrné symboliky, že odbornou konferenci ke čtyřsetletému výročí úmrtí generála Karla Bonaventury Buquoye, zamýšlenou jako jeden z vrcholů vzpomínkových akcí, uspořádalo město Nové Hradky právě zde,

v tzv. buquoyském novém zámku, a že se jí vedle odborné veřejnosti účastnili také členové hraběcí rodiny, Michal a Margarete von Logueval Buquoy.

Konference *Karel Bonaventura Buquoy a jeho doba* byla slavnostně zahájena ve čtvrtek 25. 11. 2021 v podvečerních hodinách, kdy si auditorium vyslechlo úvodní přednášku Oliviera Chalina, profesora sorbonnské univerzity, předního evropského bohemisty a znalce problematiky spjaté s počátky třicetileté války. Ve svém biograficky laděném vystoupení s názvem *Karel Bonaventura Buquoy: portrét jednoho habsburského generála na začátku sedmnáctého století* představil prof. Chaline mj. u nás nepříliš prozkoumané několikagenerační kořeny rodu na francouzsko-burgundském pomezí

v hrabství Artois, problém vícenásobné loajality buquoyského rodu i kariérní vzestup a postupně budované vazby Karla Bonaventury nejen na bruselský místodržitelství dvůr, ale i do okruhu rakouských Habsburků, které se rozhodně nezačaly datovat až rokem 1618.

Hlavním jednacím dnem pak byl pátek 26. 11. Dopolední blok, věnovaný kontextu a okolnostem doby, otevřel profesor univerzity ve Vídni prof. Lothar Höbelt, který ve svém příspěvku přesvědčivě analyzoval postavení Habsburků na mezinárodním poli, vnitropolitickou situaci klíčových evropských hráčů v předvečer stavovské rebelie a diplomatický kontext průběhu tzv. české války. Závěrem konstatoval, že Češi si své vystoupení mimořádně nešťastně načasovali a měli smůlu, že situace na španělském dvoře, ale i u potenciálních spojenců Holandska, Francie a Osmanské říše byla nepřehledná a nevyhraněná, tudíž nebylo ani tak jejich chybou, že ve svém zápase nakonec zůstali osamoceni. Profesor Petr Vorel z Univerzity Pardubice poskytl ve svém v mnoha ohledech zásadně inovativním příspěvku *Ekonomické souvislosti devaluace měny habsburského soustátí roku 1623* polemiku s dosavadně obecně přijímaným narativem příčin vypuknutí české války a na základě argumentů z oblasti hospodářských dějin nabídl reinterpretaci důvodů, proč šli Habsburkové s českými stavy v roce 1618 do konfliktu. Formováním, vojenským pověření, důstojnickým sborem a placením papežského vojska na Moravě v roce 1621 se na základě pramenů vatikánské prove-

nience zabýval ve svém referátu doc. Tomáš Černušák z Historického ústavu AV ČR, přičemž, jak se později v diskusi ukázalo, některé zmíněné osoby papežských důstojníků měly přímou vazbu na generála Buquoye a okolnosti jeho smrti. Na závěr dopolední sekce doc. Jan Kilián z plzeňské ZČU připomněl v chronologickém gardu vojenskopolitické události třicetileté války v českých zemích.

Odpolední blok byl zasvěcen již přímo generálu Buquoyovi a některým osobnostem z jeho okolí. Rokování svým vlastním referátem otevřela sama paní Margarete Longueval von Buquoy z přímé linie potomků po generálovi. Svůj příspěvek měla rovněž rodinně zaměřen, když se pomocí genealogických metod zaměřila na představení rodových sociálních vazeb, sahajících do Burgundska a Francie, ale skrze sňatek Karla Bonaventury také do Itálie. České Budějovice zaujímaly ve výzkumných aktivitách dr. Tomáše Sternecka (Historický ústav AV ČR) vždy výjimečné postavení a nejenak tomu bylo i v Nových Hradech, kde zejména na skvělé znalosti budějovického městského archivu postavil svůj referát nejen na vlastním pobytu hraběte Buquoye ve městě, ale též na několika vrstvách vztahu generála k urbánnímu organismu tohoto pro císařské klíčového města. Jiří Kubeš a Vítězslav Prchal (oba Univerzita Pardubice) pak blíže představili publiku skrze zatím nevyužité prameny osobnost a aktivity Jindřicha Michala Hýzrleho z Chodů v první fázi třicetileté války, v níž sloužil jako plukovník v Buquoyově vojsku.

Další generálův souputník a krajan, don Guillermo Verdugo, budoucí pán na Doupově a důležitý muž v prvních letech třicetileté války, a konstrukce jeho veřejného obrazu, byl předmětem zájmu Anny Novákové z Univerzity Karlovy. Konstatovala mj. důležitost napojení na kardinála Dietrichsteina pro další Verdugovy dosažené úspěchy. Byla-li řeč o „druhém životě“ historických aktérů, tak poslední referát z dílny doc. Pavla Marka (Univerzita Pardubice) nabídl rehabilitační přístup k silně zakořeněnému kontroverzně vnímanému mýtu o kořistníkovi, násilníkovi a „krvavém apoštolovi“ prý neurozeného původu donu Martinovi de Hoeff Huertovi.

Sluší se zmínit, že příjemnou součástí buquoyské novohradské konference byl i její doprovodný kulturní program. Čtvrteční večer se nesl ve znamení živých obrazů z historie buquoyského rodu a scénického čtení autentických deníků členů hraběcí rodiny nastudovaných novohradským

divadelním spolkem. Pátek zase účastníky po večeři vtáhl do komponovaného pásma básní a šansonů zdaleka nejen brelovských v jedinečném podání Jana Piskače a jeho kumštýřů. A konečně sobotní dopoledne završilo přátelskou atmosféru sympozia společnou exkurzí do míst, jež byly vezdejšími či věčným domovem hraběcí rodiny Buquoyů: hrad, rezidence na novohradském náměstí a rodová hrobka. Pořadatelům nelze než poděkovat za příjemné chvíle strávené ve tvůrčím prostředí a k tomu litovat, že se akce, jež mohla mít širší ohlas jak v odborné, tak laické veřejnosti, musela konat díky opětovné epidemické krizi v téměř uzavřeném módu a s menší propagací, než by si byla zasloužila. Dá se ale snad doufat, že byla prvním z kroků, kterým se domácí historiografie pokusí napravit deficit, který k formátu a významu muže typu Karla Bonaventury Buquoye má.

Vítězslav Prchal